

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Aletheia v době příliš pozdní

Aletheia in the postmodern times

Tomáš Zajíc

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B AJ-ZSV (7507R036, 7504R236)

Rok odevzdání: 2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Aletheia v době příliš pozdní“ vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21. 4. 2017

.....
Tomáš Zajíc

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za odbornou pomoc a vedení při zpracování daného tématu, a také za veškerý čas poskytnutý při konzultacích.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá fenoménem pravdy ve filosofii, zejména fenoménem *aletheia*, pravdy v neskrytosti. V úvodních kapitolách je popsána adekvační teorie pravdy a pojem pravdy jako svobody, na které navazuje výklad pojmu pravdy jako neskrytosti. Dále jsou popsány ostatní teorie pravdy, jako je koherenční, pragmatická, marxistická a konsensuální a jejich srovnání s pravdou v neskrytosti. Poslední kapitola se zabývá pravdou z hlediska F. Nietzscheho a postmoderny a pozicí neskrytosti v dnešní postmoderní době. Závěr práce je shrnutí vztahu neskrytosti a všech zmiňovaných teorií pravdy a úvahu nad tím, kam směřuje dnešní postmoderní společnost.

KLÍČOVÁ SLOVA:

aletheia, pravda, neskrytost, adekvace, koherence, pragmatická pravda, marxistická pravda, konsensuální pravda, postmoderna

ANNOTATION

The focus of this bachelor thesis is the phenomenon of truth in philosophy, especially the phenomenon of *aletheia*, the truth in unconcealedness. First two chapters of the thesis starts with the description of the correspondence theory of truth and the truth as freedom, from which it gets to the truth as unconcealedness. Then it is followed by the description of other theories of truth, such as coherence, pragmatic, marxistic and consensual and their comparison to the truth as unconcealedness. The last chapter focuses on of F. Nietzsche and postmodernism and the position of unconcealedness in the current postmodern society. The conclusion contains a summary of the relation of unconcealedness and all mentioned theories of truth and reflection on the direction of today's postmodern society.

KEYWORDS:

aletheia, truth, unconcealedness, adequation, coherence, pragmatic truth, marxistic truth, consensual truth, truth as freedom, postmodernism

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Pravda jako adekvace.....	6
3. Pravda jako svoboda	13
4. Aletheia a neskrytost.....	17
5. Pragmatická pravda.....	25
6. Pravda jako koherence	32
7. Marxistická pravda	36
8. Konsensuální pravda.....	39
9. Nietzsche a postmoderna	42
10. Závěr	52
11. Seznam literatury	53

1. Úvod

„Problém pravdy je od počátku základní otázkou filosofie, i když se zdá na první pohled, jako by jiné otázky filosofie byly starší a ctihodnější; ve skutečnosti je to problém pravdy, který se jen odívá do jiných a jiných filosofických problémů a ukazuje v nich své různé stránky.“¹

Otázka po pravdě se v člověku zrodila spolu s myšlením. Není to nic jiného, než touha po pravdě, touha po poznání všeho, s čím se člověk ve svém životě setká. Nezáleží na tom, po čem se člověk ptá, ať už je to obloha a ty nejbzdálenější hvězdy, či nejmenší mikroskopická částice. Základem všeho tázání je vždy touha po pravdě, která je s člověkem spjata již od jeho narození, záleží ovšem pouze na něm, jak se těchto otázek zhostí a jak bude přistupovat k následujícímu poznávání. Starověké mýty byly sepsány právě proto, že člověk chtěl znát pravdu, nicméně zde ještě chyběla filosofie, která by doopravdy udala nějaký směr. Její zrod byl ovšem řízen tou samou hnací silou, která dala za vznik mýtům, a to je touha po pravdě. *„Neboť filosofie je neodlučně spojena s otázkou po pravdě, ale po jiné pravdě než té, která leží nabíledni a běhá po ulicích. Jen tenkrát, lze-li odhalit pravdu, která se skrývá, může existovat filosofie.“²* Proto je otázka po pravdě základní otázkou filosofie, jak píše Jan Patočka, pouze se občas skrývá uvnitř nejrůznějších problémů, ke kterým lidé došli v tom či onom filosofické směru. *„Musíme-li se už proto ptát na pravdu, žádá se odpověď na otázku, kde dnes stojíme. Chce se vědět, jak to dnes s námi, stojí. Volá se po cíli, který má být člověku v jeho dějinách a pro ně vytčen. Chce se skutečná „pravda“. Tedy přece pravda!“³*

Pravda se nedělí na žádnou skutečnou a neskutečnou pravdu, pokud mluvíme o pravdě jako takové. Pravda je jednoduše pravdivá a je pravdou. Všechny ostatní pokusy o definici pravdy, které se z ní snaží udělat něco méně důležitého nebo dokonce nepodstatného a zbytečného se vždy nakonec stejně ukáží jako chybné a marné, protože pravda stojí spolu s bytím vysoko nad vším a boj proti ní je marný. Přesto je tímto bojem proti pravdě charakteristická především dnešní doba, kterou bychom mohli

---

¹ PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 447. ISBN 80-86005-24-0.

² Tamtéž, s. 202.

³ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 9. ISBN 80-204-0416-3.

nazvat jako postmoderní. Základem této postmoderní doby je skepse, která se snaží zviklat i něco takového, jako je pravda. „*Skepse se dnes nosí. Pochybovat o hodnotách, o možnosti pravdivého poznání, kvalitách člověka a společnosti, a především o schopnostech rozumu udělat něco rozumného se zmatkem života, je vysvědčením modernosti. Je nejlacinější cestou, jak se vyhnout pevnému úsudku.*“⁴

Naše doba je spojena s nekonečnými možnostmi pochybování, které se dotýkají všech možných myslitelných oborů. Pochybovat je v současnosti pro velké množství lidí mnohem jednodušší cestou, než hledání a bytostné tázání. Je také univerzální odpovědí na jakýkoliv pokus o možné vysvětlení nebo definici, ačkoliv za ním člověk může pouze snadno skrývat svou vlastní nevědomost. „*Všeobecná, všezahrnující a zároveň sebelitující skepse je útočištěm lidí zklamaných, právě tak jako zmatených nebo informacemi přesycených.*“⁵ Tato skepse se spolu s všudypřítomným nihilismem stává dominující, jak to ve svých dílech předpověděl sám Nietzsche, který není nadarmo nazýván prorokem moderní doby. Naše doba je příliš pozdní a každý v ní drží v rukou vlastní „pravdu“, které se ovšem po nějaké době vzdá stejně snadno, jako k ní přišel. Je v dnešní době ještě šance na vrácení se k počátku? Chce někdo dnes ještě poznat pravdu doopravdy?

„*Volá-li se však po skutečné „pravdě“, bude se už přece také vědět, co pravda vůbec znamená. Anebo se to ví jen „citově“ a „všeobecně“? Není však toto přibližné „vědění“ a lhostejnost vůči němu ubozejší než pouhá neznalost bytostného určení pravdy?*“⁶ Pokud vezmeme v úvahu, že otázka po pravdě je ve své podstatě tou nejhlubší a nejzákladnější otázkou, kterou se zabývá filosofie, potom nám může připadat, že toto poměrně často používané a mnohdy i zneužívané slovo se v dnešní době stává pouze jakýmsi poloprázdným pojmem, který v očích běžného člověka nenese téměř žádnou hloubku. Nazývat něco pravdou je mnohem jednodušší, než ptát se po tom, co vlastně pravda je. Lidé jsou spokojeni se svou „citovou“ a „všeobecnou“ znalostí pravdy. To je ovšem nedostačující, pokud člověk nechce strávit celý život v nevědomosti a průměrnosti, která pouze prohlubuje současný stav věcí. Lidem by pomohlo, kdyby se odvrátili od své skepse a pouhé správnosti a začali opět uvažovat jako staří Řekové a dost možná ještě mnoho národů před nimi, kteří věděli o pravdě

---

⁴ KRUPÍČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel. 1996, s. 11. ISBN 80-202-0618-3.

⁵ Tamtéž, s. 41.

⁶ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 9. ISBN 80-204-0416-3.

v neskrytosti a kteří pečovali o svou duši v touze po nalezení vlastního pramene a žití z vlastního počátku. Tato neskrytost, řeckým slovem *aletheia*, je označení pro pravdu, která se neukazuje jako pouhá adekvace, koherence či správnost. Je něčím, co vychází z bytí samotného a co je důstojným objektem tázání, ačkoli ve skutečnosti žádným objektem není. Pravda se ráda skrývá a naším úkolem je odkrývat, doslova vyrvat pravdu z její skrytosti, protože pouze potom se nám naskýtá možnost života v pravdě, což je to nejdůležitější, o co by měl člověk ve svém životě usilovat, a neulpívat na pouhých náhražkách a falešných pravdách, neulpívat na jsoucnech a neuzavírat se v čistě ontickém světě. Tato práce se zabývá fenoménem pravdy jako neskrytosti, jejích vztahů k ostatním teoriím pravdy a jejím významem v dnešní postmoderní době, která se od pravdy v neskrytosti tak vzdaluje, a které by spíše prospělo navrácení se zpět k tomuto „počátku“.

2. Pravda jako adekvace

Pravda adekvace či korespondence je jednou nejrozšířenějších pravdivostních teorií, což je nejspíš zapříčiněno její relativní jednoduchostí, ačkoliv se takovou může zdát pouze na povrchu. Pokud se někoho dotážete, co podle něj znamená ono slůvko „pravda“, s největší pravděpodobností vám odpoví způsobem, který by se dal nejčastěji přirovnat k adekvaci či korespondenci. „*Co se tedy obvykle rozumí „pravdou“? Toto vznešené a přesto současně obroušené a téměř bezvýrazné slovo míní to, co činí pravé pravým. Co je pravé? Říkáme např.: „...pravá radost, spolupracovat na tomto úkolu“. Míníme tím: je to čistá, skutečná radost. Pravé je skutečné. Tak mluvíme o pravém zlatě na rozdíl od falešného.*“⁷

Toto je onen „všeobecný“ přístup, kdy se výraz „pravda“ používá pouze jako jakési určující přídavné jméno, které nám napomáhá poznat skutečné. Skutečné zde ovšem neznamená skutečné ve smyslu jsoucí, ale skutečné jako jedna z určujících vlastností pravdy. Falešné zlato je stejně tak skutečné jako ono skutečné zlato, ale zde se skutečností, nebo tedy pravdou, vyjadřuje vztah obou jsoucna k něčemu, co bychom mohli nazvat bytostným obsahem zlata, tím, co v sobě zlato musí mít, aby mohlo být nazýváno zlatem. „*Pravou však nenazýváme pouze skutečnou radost, ryzí zlato a vůbec jsoucno tohoto druhu, nýbrž pravými nebo falešnými nazýváme také a především své výpovědi o jsoucnu, jež může být samo podle svého druhu pravé nebo nepravé a ve své skutečnosti takové nebo onaké. Výpověď je pravdivá, když to, co míní a říká, ladí s věcí, o níž vypovídá. Také zde říkáme: souhlasí. Věc souhlasí.*“⁸ Musíme se ovšem ptát po tom, jakým způsobem spolu ladí dvě tak odlišné věci jako je výpověď či výrok a věc, které tuto výpověď příkládáme. Neprobíhá zde stejná shoda, jako je tomu např. u dvou stejných věcí, jejichž vlastnosti se shodují, ale působí zde něco, co zapříčiňuje, že spolu výpověď a předmět ladí. „*Pravé, ať už je to pravá věc nebo věta, je to, co souhlasí, tj. ladí. Pravost a pravda tu znamenají sladění, a to dvojím způsobem: jednou je to souladnost věci s tím, co se o ní předem míní, a podruhé soulad toho, co je ve výpovědi míněno, s věcí. Tomuto podvojnému charakteru sladění dává vyniknout tradiční vymezení bytostného určení pravdy: *veritas est adaequatio rei et intellectus*. To může znamenat: Pravda je shoda věci s poznáním. Může to však také*

---

⁷ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 13. ISBN 80-204-0416-3.

⁸ Tamtéž, s. 13.

*říkat: Pravda je shoda poznání s věcí.*⁹ Tento slovosled, ač by mohl být považován za bezvýznamný, je vskutku něčím, co dalo v nadcházejících časech křesťanské filosofie vzniknout sporu o univerzálie, neboť nám z této věty vychází dvě možnosti, tedy zda se věc shoduje s myšlenkou nebo myšlenka s věcí. Pokud se myšlenka řídí věcí, znamená to, že existence předchází esenci a že se tedy naše myšlenky řídí výhradně věcmi a poznávaným světem zkušenosti. Na druhé straně zde stojí, že pokud se věc řídí myšlenkou, esence předchází existenci a věci tedy nejprve existují ve formě idejí a následně jsou až utvářeny ve hmotné podobě. Jak ovšem uvidíme v následujícím textu, pravda může dlít v obou. „*Uvedené vymezení bytostného určení sice předkládá většinou pouze ve formuli veritas est adaequatio intellectus ad rem. Přesto však je takto pojatá pravda, větná pravda, možná pouze na základě pravdy věčné, tedy adaequatio rei ad intellectum. Oba pojmy bytostného určení, veritas míní vždy, že se něco řídí, spravuje něčím jiným, a tak chápou pravdu jako správnost. Nicméně není žádný z těchto pojmů pouhým obrácením druhého. Intellectus a res jsou spíše chápány odlišně. Abychom to poznali, musíme onu formuli, pro obyčejný pojem pravdy obvyklou, svést zpět na její nejbližší (středověký) původ. Veritas jako adaequatio rei ad intellectum ještě nemíní teprve na základě subjektivity lidské bytosti možnou transcendentální myšlenku Kantovu, že se „předměty řídí naším poznáním“, nýbrž křesťanskou teologickou víru, že věci v tom, co jsou i zda jsou, jsou jen, když jako stvořené (ens creatum) odpovídající idejí (idea), myšlené předem v božím duchu (intellectus divinus); tím jsou právy idejí (jsou správné) a v tomto smyslu „pravdivé“.*“¹⁰ Takto pojatý pojem pravdy tedy nemíní pravdu ani jako jakousi vlastnost, která je vlastní pouze některým věcem, které splňují kritérium pravdivosti, ani jako nějakou abstraktní a konečnou jistotu. Pravda je zde to, co dává věcem něco jako povolení k bytí. Věc souhlasí se svou ideou, je tedy pravdivá. Pokud by s ideou nesouhlasila, nebyla by. Z tohoto hlediska tedy můžeme říci, že pravda dlí ve věcech. „*Je-li všechno jsoucno „stvořeno“, je možnost pravdy lidského poznání založena na tom, že věc a věta jsou stejným způsobem právy idejí, a proto také na základě jednoty božského plánu stvoření navzájem k sobě seřizeny.*“¹¹ Jak můžeme vidět ve výroku Anaximandra, vyloženého M. Heideggerem, veškerá jsoucna, která bytují v blízkosti, nechávají jedno druhému navzájem patřit: berou na sebe

---

⁹ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 13. ISBN 80-204-0416-3.

¹⁰ Tamtéž, s. 13-15.

¹¹ Tamtéž, s. 15.

navzájem ohled.¹² Pokud tedy současně v blízkosti bytuje v neskrytosti jsoucno jakožto předmět a jsoucno jakožto výrok o předmětu, který z něj vychází díky vztahování, musí být oba pravdou. „Právě tak věcná pravda znamená vždy souladnost dané věci s „rozumovým“ pojmem jejího bytostného určení. Vzniká dojem, že toto stanovení bytostného určení pravdy zůstává nezávislé na výkladu bytostného určení Bytí všeho jsoucna, které vždy zahrnuje také odpovídající výklad bytostného určení člověka jako nositele a uskutečňovatele intellectus. Tak nabývá formule vyjadřující bytostné určení pravdy (*veritas est adaequatio intellectus et rei*) oné každému ihned zřejmé obecné platnosti. Pod nadvládou samozřejmosti – ve svých bytostně určených základech sotva povšimnuté – tohoto pojmu pravdy je za stejně samozřejmé považováno i to, že pravda má i svůj opak, že se naskýtá nepravda. Nepravdivost věty (nesprávnost) je nesoulad výpovědi s věcí. Nepravdivost věci (nepravost) znamená nesoulad jsoucna s jeho bytostným určením. Pokaždé lze nepravdivost pojmut jako nesladění. A to vypadává z bytostného určení pravdy. Proto tam, kde je nutno uchopit ryzí bytostné určení pravdy, může být nepravda jako takovýto opak pravdy postavena stranou.“¹³ Pokud tedy můžeme při uchopování bytostného určení pravdy postavit nepravdu stranou, vyplývá z toho, že v pravdě jakožto adekvaci není nesoulad součástí věcí, neboť pokud je věc pravá, souhlasí tato věc se svým bytostným určením. Pokud nesouhlasí, je nepravá, avšak jak si můžeme představit věc, která nesouhlasí se svým bytostným určením? Vždyť věci jsou právě proto, že se svým bytostným určením souhlasí. Opět nám zde vychází, že pravda je ve věcech. Nesoulad pak nejspíš nastává při zániku věci. Nesoulad také může nastat mezi výpovědí a věcí, což znamená nepravdivost výpovědi. Pokud je mezi výpovědí a věcí soulad, vyvstává zde ovšem otázka, jakým způsobem zde platí soulad.

„Soulad má různé významy. Leží-li např. na stole dvě pětimarky, říkáme: vzájemně souhlasí. V jednom se shodují, ve vzhledu. Proto je oběma společný a tudíž jsou po této stránce stejné, Dále mluvíme o souladu, když např. o jedné z těchto pětimarek řekneme: tato mince je kulatá. Zde souhlasí výpověď s věcí. Ted' nejde o vztah mezi věcí a věcí, ale mezi výpovědí a věcí. V čem se však mají věc a výpověď shodovat, když je přece obojí zřejmě co do vzhledu různé? Mince je z kovu. Výpověď

---

¹² HEIDEGGER, Martin. *Anaximandrov výrok*. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 63. ISBN 978-60-7298-474-9.

¹³ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 17. ISBN 80-204-0416-3.

není vůbec z nějaké látky. Mince je kulatá. Výpověď nemá vůbec prostorovou povahu. Za minci můžeme něco koupit. Výpověď o minci není žádným platidlem. Ale navzdory vši její nestejnosti přece zmíněná výpověď jako pravdivá s mincí ladí. A toto sladění má být podle běžného pojetí pravdy shoda. Jak se to zcela nestejně, totiž výpověď, může s mincí shodovat? Vždyť by se musela stát mincí a zcela se tak zřici sebe sama. To se výpovědi nikdy nepodaří. V okamžiku, kdy by se jí to podařilo, nemohla by právě jako výpověď s věcí ladit. Ve shodě musí výpověď zůstat, čím je, ba dokonce se tím teprve stát. V čem spočívá její bytostné určení naprosto odlišné od každé věci? Jak se může výpověď právě tím, že trvá na svém bytostném určení, shodovat s něčím jiným, totiž s věcí?¹⁴ Pokud by se výpověď stala mincí, zřekla by se svého bytostného určení a přijala by bytostné určení mince. Neplnila by už tedy úkol onoho *intellectus*, ale stala by se téže mincí, *rei*, a tak by zde přestal existovat onen požadovaný vztah mezi myšlenkou a předmětem. Myšlenka nemůže být předmětem, tak jako předmět nemůže být myšlenkou. Pokud by tomu tak bylo, neexistoval by rozdíl mezi myšlenkou a věcí, vše by bylo jedním, což ovšem není, nebo to alespoň tak nevnímáme, což může říct každý po jednoduché úvaze. Když myslím minci, mince se nezhmotní na stole přede mnou a pokud vidím na stole minci, nenachází se celá ihned v mé mysli do nejmenšího detailu. „Ve shodě musí výpověď zůstat, čím je, ba dokonce se tím teprve stát. V čem spočívá její bytostné určení naprosto odlišné od každé věci? Jak se může výpověď právě tím, že trvá na svém bytostném určení, shodovat s něčím jiným, totiž s věcí?“¹⁵ Tato otázka je zcela zásadní, pokud chce člověk pochopit pojetí pravdy jako adekvace. V běžné a všeobecné mluvě je člověku zcela jasné, kdy výpověď souhlasí s předmětem. Není nutno se tázat nijak dále, protože pokud řekneme, že mince je kulatá, a mince je skutečně kulatá, výrok splnil svůj úkol jakožto pravdivý a další dotazování po tom, jak onen výrok vlastně ladí s předmětem, už není součástí „všeobecné“ pravdy, kterou přece každý „tak nějak“ chápe.

„Shoda tu nemůže znamenat věcnou rovnost mezi různorodými věcmi. Bytostné určení shody vyplývá spíše z povahy vztahu, uplatňujícího se mezi výpovědí a věcí. Pokud zůstává tento „vztah“ v neurčitosti a není ve svém bytostném určení nijak založen, probíhá celý spor o možnost či nemožnost, o druh a stupeň shody v prázdnu. Výpověď o minci „se“ však sama na tuto věc vztahuje, a to tak, že ji představuje

---

¹⁴ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 23. ISBN 80-204-0416-3.

¹⁵ Tamtéž, s. 23.

*a o takto představeném vypovídá, jak to s ním pokaždé v tom rozhodujícím ohledu stojí. Představující výpověď se vyslovuje o představené věci tak, jak věc jako taková je. Toto „tak-jak“ se týká před-stavování a toho, co je jím před-stavováno. Před-stavovat tu znamená – s vyloučením všech „psychologický“ a „noetických“ předsudků – nechat vyvstat věc nám vstříc jako předmět. TO, co nám vyvstalo vstříc, musí jako takto nastavené procházet otevřenou vstřícností a přece zároveň zůstat stát v sobě jako věc a ukázat se jako něco stálého. Objevení věci při průchodu vstřícností se uskutečňuje v otevřeném poli, jehož otevřenost se nevytváří teprve oním před-stavováním, nýbrž se přijímá a přejímá vždy jen jako dosah určité návaznosti. Vztažení představujícího vypovídání k věci je výkon takového vztahu, který se původně vždy rozbíhá jako vztahování. Každé vztahování se však vyznačuje tím, že stojíc v otevřeném poli přitáhne se vždy k něčemu zjevnému jako takovému. Ono takto a přísně vzato vlastně jedině zjevné bylo v západním myšlení záhy bráno jako „přítomné“ a dávno již nazváno „jsoucnem“¹⁶ Věci tedy vyvstávají a při průchodu vstřícností se ukazují v otevřeném poli, dávají se tedy člověku, nastavují se světlu jeho *dasein*, bytují v blízkosti v neskrytosti a dávají tak člověku možnost přiřknout jim výrok, který je sám o sobě také formou jsoucna, které má svoje bytostné určení, ale které se díky vztahování zároveň přitahuje k věci a je k ní tak vázáno, vychází z ní. Otevřené pole, které dává věcem možnost jejich před-stavování, předává se a přejímá mezi věcmi, které vyvstávají a je tak důležitou součástí, neboť právě v něm vyvstává i náš výrok a jen díky němu je možné vztahování. Toto pole je tedy onou spárou, ve které jsoucna prodlévají, když bytují v neskrytosti. Neskrytost je v podstatě podmínkou adekvace, nicméně se jí v adekvaci dává málo prostoru, neboť lidé se spíše soustředí na onu správnost a ladění než na podmínku, která musí vyvstávat před tím, než k adekvaci dojde. „Vztahování má otevřený postoj k jsocnu. Každý otevřený návazný postoj je vztahování. Podle druhu jsoucna a způsobu vztahování liší se i otevřený postoj člověka. Každé zhotovování a konání. Každé jednání a odhadování stojí a trvá v otevřeném poli oblasti, v níž se může jsoucno jako to, co je, a jak je, každé zvlášť vystavit a stát vyslovitelným. K tomu dochází jen tehdy, kdy se jsoucno vystaví samo při představujícím vypovídání, takže se toto vypovídání podřizuje příkazu vyslovit jsoucno tak – jak je. Řídí-li se vypovídání tímto příkazem, spravuje se jsoucnem. Takto upravená*

---

¹⁶ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 23-25. ISBN 80-204-0416-3.

*řeč je správná (pravdivá). Co je takto vyřčeno, je správné (pravdivé).*¹⁷ Zde se nám tedy konečně ukazuje, jakým způsobem spolu může výrok a věc ladit, jak probíhá ona adekvace. Jsoucno se se při vypovídání vystaví, vejde do otevřeného pole současně s představujícím vypovídáním. Pokud se vypovídání zařídí nevysloveným příkazem věci, nastává zde soulad, adekvace a vzniká zde pravdivost. Pravdivost zde ale nevzniká jako něco nového, co by bylo vytvořeno vypovídáním, ale spíše se ukazuje právě díky onomu vztahování, které umožňuje výpovědi stát se pravdivou. „*Výpověď vděčí za svoji správnost otevřenému postoji vztahování; jenom prostřednictvím tohoto postoje se vůbec může zjevné stát směrnici pro představující shodu. Otevřené vztahování si samo musí toto měřítko nechat přikázat. To znamená: musí převzít předem danou směrnici každého představování. To patří k otevřenému postoji vztahování. Jestli však je až prostřednictvím otevřeného postoje vztahování umožněna správnost (pravdivost) výpovědi, pak musí to, co teprve správnost umožňuje, platit původnějším právem za bytostné určení pravdy.*“¹⁸ Dostáváme se tedy pomalu mimo okruh pravdy, jakožto adekvace. Výpověď je správná, ale pouze díky otevřenému postoji vztahování. Pravda se tedy nerodí ve výpovědi, výpověď se pouze stává správnou díky tomuto vztahování. Výpověď pravdu přejímá, ale nemá jí původně, musí jí být poskytnuta skrz vstřícnost, musí projít skrz otevřené pole vztahování. Teprve tehdy nabývá výpověď pravdy, a pouze a jen díky těmto vztahům. Samotná výpověď bez vztahování není výpovědí ale jen výkřikem do prázdna.

„*Tím odpadá tradované přiřčení pravdy výpovědi jako jejímu jedinému bytostně určenému místu. Pravda nesídlí původně ve větě. Zároveň ale vyvstává otázka po základu vnitřní možnosti otevřeného a směrnici předem dávajícího vztahování, možnosti, která jediná propůjčuje větné správnosti titul, že vůbec splňuje bytostné určení pravdy.*“¹⁹ Musíme se tedy ptát, jakým způsobem toto zmíněné vztahování propůjčuje pravdu výpovědi, neboť právě toto vztahování je zásadní pro uchopení pravdy a jejího bytostného určení. „*Odkud má představující vypovídání příkaz spravovat se předmětem a souhlasit na základě správnosti? Proč spoluurčuje tento souhlas bytostné určení pravdy? Jak se však vůbec může dít něco takového, jako dostat předem směr a příkaz k sladění? Jen tak, že se toto předchozí dávání již uvolnilo*

---

¹⁷ Tamtéž, s. 25.

¹⁸ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 25-27. ISBN 80-204-0416-3.

¹⁹ Tamtéž, s. 27.

*do otevřeného pole vůči působícímu z něj zjevnému, jež váže každé představování. Sebe-uvolnění pro závazný směr je možné jen takto – být svoboděn vůči zjevnému v otevřeném poli. Toto být svoboděn ukazuje na dosud nepochopené bytostné určení svobody. Otevřený postoj vztahování jako vnitřní umožnění správnosti je založen na svobodě. Bytostným určením pravdy je svoboda.*²⁰ Svoboda je tedy co, co umožňuje přilnutí výpovědi k věci, ke zjevnému, ale je i to, co umožňuje vůbec ono vázání. Adekvace s tímto sama o sobě nepočítá, protože končí v okamžiku, kdy myšlenka a předmět dojdou k vzájemné shodě. Tím se proces uzavírá; výpověď nabývá na pravdě, protože souhlasí s předmětem, je tedy pravdivá a z pohledu adekvace je i pravdou jako takovou. To, že je vše možné jen díky svobodě, která je příčinou toho, proč vůbec pravda vchází do výpovědi, je pro adekvační teorii nepodstatné, protože její okruh se nachází v ontickém světě. Opět se nám zde ukazuje svoboda, tak jako je svoboda podstatná pro pravdu jakožto neskrytost. V podstatě se dá říci, že pokud budeme postupovat touto cestou od adekvační teorie přes svobodu jakožto bytostné určení pravdy, dostaneme se zpět k neskrytosti.

---

²⁰ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 31. ISBN 80-204-0416-3.

3. Pravda jako svoboda

„Aby jednající mohl vykonat nějaké jednání, a tedy i představující výpověď nebo dokonce souhlas či nesouhlas s nějakou „pravdou“, musí být arci svoboden. Avšak ona věta nemíní, že k uskutečnění výpovědi, jejímu sdělení a osvojení patří nenucené jednání, nýbrž praví: svoboda je bytostným určením samotné pravdy. „Bytostným určením“ tu přitom rozumíme základ vnitřní možnosti toho, co se především a všeobecně pokládá za známé. Pod pojmem svobody však přece nemyslíme pravdu a již vůbec ne její bytostné určení. Věta, že bytostným určením pravdy (správnosti výpovědi) je svoboda, musí proto překvapovat.“²¹ Svoboda se proto musí pochopit jinak, člověk musí ustoupit od svobody jako něčeho „všeobecného“, co každý chápe, tak jako to musí udělat s pravdou, jak již bylo zmíněno. Svoboda jako bytostné určení pravdy není chápána doslova, není tou vlastností, kterou běžně označujeme jako svobodu, tedy možnost volného pohybu a konání, nezávislost na ostatních atd. Toto je svoboda pozorovaná lidskýma očima, která se zaměřuje pouze na vztahy mezi lidmi, ovšem už ale nebere ohled na všechna ostatní jsoucna a svět, který nás obklopuje. Lidská svoboda je něčím, co možná vychází z něčeho obdobného, ale co není svobodou jakožto bytostným určením pravdy. Tato svoboda je totiž počátkem, který se zrodil spolu s pravdou a který je s ní provázán tak, jako s bytím, který je pozadím pro vše a který se neustále rodí znovu a nesetrvává v aristotelském pojetí času, ale v temporalitě.

„Svoboda je základem vnitřní možnosti správnosti jen proto, že své vlastní bytostné určení čerpá z původnějšího bytostného určení jedině bytostně určité pravdy. Svoboda tu byla zprvu určena jako svoboda vůči zjevnému v jistém otevřeném poli.“²² Svoboda a pravda jsou spolu tedy pevně svázány, jedna určuje druhou, jedna se bez druhé nemůže ukazovat. Otevřené pole je místem střetávání, místem, kde spolu bytují jednotlivá jsoucna ze skrytosti do neskrytosti a kde na sebe zároveň berou ohled. „Pravda má již od Řeků v sobě střetání, ovšem toto střetání nevzniká z lidské vůle, ale přichází ze samotného bytí. Na to přišel Herakleitos, o tom věděl Parmenides.“²³

---

²¹ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 31. ISBN 80-204-0416-3.

²² Tamtéž, s. 37.

²³ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 28. ISBN 978-80-7290-797-7.

Právě z pozice tohoto otevřeného pole se musí pochopit ona svoboda, která je bytostným základem pravdy. „Svoboda se teď odhaluje jako nechání jsoucna být.... To nutné zde slovo nechání-jsoucna-být nemíjí však opomíjení a lhostejnost, nýbrž pravý opak. Nechání-být znamená sebeoddání jsoucnu.... Nechání být – totiž jsoucno být tímto způsobem, jímž je – znamená oddat se otevřenému poli a jeho otevřenosti, do níž přečnává každé jsoucno, které ona jaksi nese s sebou. Toto otevřené pole pojalo západní myšlení na svém počátku jako ta alétheia, neskryté. Jestliže alétheia překládáme slovem „neskrytost“ místo „pravda“, pak je tento překlad nejen „doslovnější“, ale dává nám i příkaz promyslet navyklý pojem pravdy jako správnosti výpovědi znovu a vrátit se k dosud nepochopené odkrytosti a odkrytí jsoucna. Sebeoddání odkrytosti jsoucna se v této odkrytosti neztrácí, nýbrž vede k jistému poodstoupení od jsoucna, aby se toto jsoucno zjevilo jako to, čím je a jak je, a aby si představující shoda od něho vzala směrnicí. Jako takovéto nechání-být vystavuje se jsoucnu jako takovému a vsazuje veškeré vztahování do otevřeného pole. Nechání-být, tj. svoboda je v sobě se vy-stavující, ek-sistentní. Se zřetelem k bytostnému určení pravdy nahlížené bytostné určení svobody se ukazuje jako vystavení do odkrytosti jsoucna.“²⁴ Zde se ukazuje, že tato svoboda jako nechání jsoucna být je zásadní pro pochopení pravdy jako neskrytosti, protože je pro ni ve své podstatě základem. Tím, že se sebeoddáme do tohoto otevřeného pole, stáváme se jeho součástí, otevíráme se neskrytosti a poznáváme ji vlastní neskrytostí.

„V pravdě jakožto svobodě zakořeněná ek-sistence je vy-stavení do odkrytosti jsoucna jako takového. Ek-sistence dějinného člověka, ještě nepochopená, ba dokonce ještě bez potřeby bytostně určeného založení, počíná v onom okamžiku, kdy se první myslitel tázavě staví vůči neskrytosti jsoucna s otázkou, co to jsoucno je.“²⁵ Tento okamžik můžeme vidět jako pokus o první filosofii a určení prvotní otázky filosofie, otázky po pravdě. Člověk vstupuje do otevřeného pole, ovšem nevstupuje do něj jako ostatní jsoucna, vstupuje do něj s otázkou po pravdě a jsoucnech, otázkou, která jeho samotného zároveň utváří a osmyslňuje. Člověk ek-sistuje, vyzářuje světlo svého *dasein*, svého bytí-tu, vstupuje do otevřeného pole a oddává se mu, aby tak mohl poznat vše ostatní, aby dokázal vytrhnout pravdu z neskrytosti. „Svoboda pochopená takto jako nechání-jsoucna-být naplňuje a uskutečňuje bytostné určení pravdy ve smyslu

---

²⁴ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 37-39. ISBN 80-204-0416-3.

²⁵ Tamtéž, s. 39-41.

odkrytí jsoucna. „Pravda“ není nějakou známku správné věty, kterou by vypověděl lidský „subjekt“ o nějakém „objektu“ a která by pak někde, neznámo kde, platila, nýbrž pravda je odkrytí jsoucna, odkrytí, skrze něž se bytostně určuje jistá otevřenost. Do jejího otevřeného pole je vystaveno veškeré lidské vztahování a chování. Proto člověk jest na způsob ek-sistence.“²⁶ Pravda jako neskrytost není tím pádem žádná universální jistota, která stojí na vrcholu, která by se dala poznat vcelku. Pro pochopení pravdy v neskrytosti je potřeba pochopit napřed funkci svobody, onoho nechání-být, sebeoddání se do otevřeného pole. Pouze tam se dají věci spatřit v jejich neskrytosti, neboť i ony se do otevřeného pole dávají a jsou tímto polem nesený směrem k nám. „Člověk ek-sistuje, znamená nyní: dějiny bytostně určených možností dějinných lidí se jimi udržují v odkrytí jsoucna vcelku. Ze způsobu, jak se bytostně určuje původní bytostné určení pravdy, pocházejí vzácná a prostá rozhodnutí dějin. Protože však pravda je svým bytostným určením svoboda, může dějinný člověk při nechání jsoucna být jsoucno také nenechat být, čím je a jak je. Jsoucno je pak zakryto a zkresleno. K moci přichází zdání. A v této moci se vyjevuje bytostné neurčení pravdy.“²⁷ Člověk nenecháním jsoucna být v podstatě odebere jsoucnu jeho svobodu, čímž způsobí, že jsoucno už se nemůže projevit a ukázat tak, jak by se odkrylo ve své svobodě, ale jeho odkrytí je zkresleno lidskou interferencí a jsoucno je tak ve své neskrytosti stále částečně nebo úplně zakryté. To potom dává vzniknout onomu zdání, onomu *Doxá*, které vede k nepravdě a to právě díky vyjevenému bytostnému určení nepravdy. „Nepravda musí přicházet spíše ze samotného bytostného určení pravdy. Jen proto, že si pravda a nepravda ve svém bytostném určení nejsou lhostejné, ale patří k sobě, může se pravdivá věta vůbec dostat do vyhroceného opaku vůči odpovídající větě nepravdivé.“²⁸ „Rozbor bytostného neurčení pravdy není dodatečným vyplněním nějaké mezery, nýbrž rozhodujícím krokem k náležitému nasazení otázky po bytostném určení pravdy. Ale jak máme chápat bytostné neurčení v bytostném určení pravdy? Nevyčerpává-li se bytostné určení pravdy správností výpovědi, nemůže být ani nepravda kladena na roveň nesprávnosti úsudku.“²⁹ Zde přichází na řadu ona skrytost. Nepravda je vlastní skrytosti tak, jako je pravda vlastní neskrytosti. Když člověk

---

²⁶ HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 41. ISBN 80-204-0416-3.

²⁷ Tamtéž, s. 43.

²⁸ Tamtéž, s. 43.

²⁹ Tamtéž, s. 43.

nenechá jsoucno být, jsoucno se mu nemůže z vlastní svobody odkrýt a zůstává tak ve skrytosti, jíž je vlastní ono bytostné neurčení pravdy. Bez této skrytosti bychom však nemohli o pravdě mluvit jako o neskrytosti a naopak, a právě proto si pravda a nepravda nejsou lhotejné.

4. Aletheia a neskrytost

„Odhalenost či, lépe řečeno, nezahalenost řeckým slovem se nazývá ἀ-λήθεια. *Αλήθεια* se překládá jako „pravda“. Základní filosofická otázka je otázka pravdy. Slovo „pravda“ však zakrývá povahu otázky. Zakrývá, že pravda není původně výrokem toho, kdo má moc rozhodovat („praviti“ a „právo“) zakrývá, že původní akt pravdy je negativní povahy, že je to jakési vyrvání, a to vyrvání všemu jsoucímu – překročením všeho jsoucího, které o něm říká, které o něm zjišťuje „zázrak všech zázraků“, že existující, jsoucno, jest. Toto „jest“, jímž jsoucno je odkryto, je sama odhalenost. Jean Boufret (43) srovnává tento „akt“ s krádeží Prométheovou. Tato krádež se odehrává v našem životě, v naší existenci odevždy, ale přitom je toto nejúžasnější dění, základ všeho „vědomí“, pro nás tím nejobyčejnějším a takřka nejbánálnějším.“³⁰ Toto říká o *aletheie* Jan Patočka ve své knize *Péče o Duši I. Aletheia* je tou nejpůvodnější pravdou, pravdou v neskrytosti, pravdou samotného bytí.

„Pravda je neskrytost, která se nám odevzdává jako dar, ovšem jen ten, jenž je v sobě samým odkrytý, tj. neskrytý, ji může poznat, zahlédnout, vědět o ní. Tou otevřeností je otevřená duše, proto je nutné o duši pečovat. Jak se duše otevírá? Otevírá se jen privací, nedostatkem, který pociťujeme jako pro nás základní a nevyhnutelný. Co je tímto nedostatkem? Pociťovaným nedostatkem jsou otázky, které se v nás narodily a tendují nás k odpovědím, jež by uhasily žízeň po správných odpovědích.“³¹ Člověk se rodí s touhou poznávat vše kolem sebe, poznávat svět, poznávat pravdu. Každému je od jeho narození, jeho vlastního počátku, dána tato žízeň po poznání, ovšem ne každý následně pečuje o svou duši tak, aby šel vstříc této neskrytosti a svému počátku. Mnozí místo toho ulpívají jen v ontickém světě jsoucen a nedbají na tento vnitřní nedostatek, či ho spíše nepociťují a uzavírají tak sami sobě tuto cestu pravého poznání a života v pravdě. Skrytost a neskrytost jdou ruku v ruce, neboť sám řecký pojem *aletheia* je v podstatě zápolem, znamená ne-skrytost a naznačuje tak, že ačkoli je pravda neskrytostí, ona skrytost zde musí zároveň vždy být, aby mohla pravda být odkryta.

„Když pomýšlíme to, co nazýváme řeckým, křesťanským, novověkým,

---

³⁰ PATOČKA, Jan. *Péče o duši I.* Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 197. ISBN 80-86005-24-0.

³¹ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 45. ISBN 978-80-7290-797-7.

planetárním, tedy to, co v naznačeném smyslu nazýváme západním, vycházíme z určitého základního rysu bytí, který je jakožto *Αλήθεια* bytím spíše skrýván v *Λήθη* než odhalován. A přece je toto skrývání bytovaní bytí a skrývání jeho vcházení charakteristickým rysem, tahem bytí, jímž se bytí počátečním způsobem rozsvětluje, a to tak, že myšlení právě tento tah jeho charakteru nesleduje. Jsoucno samo do tohoto světla bytí nevstupuje. Neskrytost jsoucna, jas, který je mu propůjčován, světlo bytí zatemňuje.³² Jsoucna nejsou součástí bytí, ale jsou jsoucný, něčím, co je a co vyvstává z bytí, co má bytí jako své pozadí. K pravdě bytí se dostaneme pouze tak, že odkryjeme povrchní zdání jsoucna a vytrhneme z nich pravdu, jejich podstatu, počátek, který pochází z heideggerovského bytí. „Bytí se tím, že se odkrývá do jsoucna, odtahuje a skrývá.“³³ „Skrytost odpírá alétheie odkrývání a neponechává ji ještě jako *sterésis* (zbavenost), nýbrž uchovává jí to nejvlastnější jako vlastnictví. Skrytost je pak – myslíme-li na pravdu jako odkrytost – ne-odkrytost a tím i ta bytostnému určení pravdy nejvlastnější ne-pravda. Skrytost jsoucna vcelku se nedostavuje až dodatečně jako následek vždy kusého poznání jsoucna. Skrytost jsoucna vcelku, vlastní ne-pravda, je starší než jakákoli zjevnost toho či onoho jsoucna. Je také starší než samo nechání být, odkrývající tak, že ji udržuje v skrytosti a vztahuje se ke skrytí. Co udržuje nechání být v této návaznosti na skrytí? Nic menšího než skrytí skrytého vcelku, jsoucna jako takového – tajemství. Ne jednotlivé tajemství o tom či onom, nýbrž jen to jediné, že vůbec lidským pobytem zde proniká tajemství (skrytí skrytého) jako takové.“³⁴ Tajemství je nedílnou součástí bytí a tím, co vůbec umožňuje člověku jako pobytu poznání pravdy jakožto neskrytosti. Vzhledem k tomu, že tajemství proniká vším, neboť je vlastní všemu bytí, je tím, co musí mít člověk jakožto pobyt neustále na paměti a respektovat ho. Pouze pokud člověk ctí tajemství a chápe ho jako prvotní vlastnost bytí ve světě, může poznat pravdu jako neskrytost. Pokud ovšem na tajemství nebere ohled a nesnaží se pravdu vyrvat ze skrytosti, nýbrž si myslí, že se mu ukáže nenecháním jsoucna být, přichází zde ono zdání a skrytost. Toto tajemství je základem onoho nedostatku, privace, díky které se v člověku rodí důstojné otázky a které vedou k následnému okamžiku vytržení pravdy ze skrytosti a zároveň poznání vlastního

---

³² HEIDEGGER, Martin. *Anaximandrov výrok*. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 27-28. ISBN 978-60-7298-474-9.

³³ Tamtéž, s. 28.

³⁴ Tamtéž, s. 53.

počátku. „*Skrytost je dvojí: ontická a ontologická. Ve vědách se běžně praktikuje pochopení té první, jde tam jen o onticitu. Znamená to současně, že můžeme docházet k omylům v rovině ontické a v rovině ontologické. To, co se nám zdá být praktické, pragmatické, užitečné, může vést k tragickým koncům. Proč? Je to nedomyšleno ontologicky.*“³⁵ Samotná onticita nestačí, musí zde být i ontologie. Onticita jsou jsoucná, to co nás obklopuje a co vnímáme smysly. Věda zkoumá pouze a jen jsoucná, nezajímá ji žádná ontologie, protože je to něco, co se nedá změřit, co se nedá pozorovat pod mikroskopem a co se nedá vystavit ve vitríně. Pro vědu je tedy ontologie zcela zanedbatelná, protože se nedá pochopit pouze skrze onticitu a považuje tak ontologii za něco, co by pragmatik mohl označit jako prázdný pojem bez ukotvení v reálném světě. Ontologie je však zcela zásadní, neboť bez ní dochází ke strašlivým omylům, při kterých jsme schopni hodnotit hodnotu lidského života jiným životem, nebo ještě hůř, přímou peněžní hodnotou.

„*Jestliže to nejpůvodnější je skrytost, pak nám nezbyvá nic jiného než odkrývat. Proč se pravda ráda skrývá, nevíme.*“³⁶ Člověku byl ovšem dán dar možnosti odhalení pravdy, který by neměl být zanedbán, ale rozvíjen jako to nejvlastnější člověku, to, čím poznává nejen svět a jsoucná, ale hlavně sám sebe a bytí samo. „*Pravda a bytí jsou totéž. Na tuto myšlenku, snad největší ze všech, přišli již dávno Řekové, a kdoví, kdo na to přišel ještě před nimi. Filosofie nemá v sobě pokrok jako chemie a vůbec přírodní vědy, filosofie je založena na methexis, na sdílení toho, co je totéž.*“³⁷ Proto je pro poznání pravdy a bytí podstatné poznání sebe, svého vlastního počátku. Poznáváme stejné stejným, tedy musíme napřed poznat pravdu v sobě, abychom mohli poznávat pravdu všeho ostatního. „*Pravda a bytí je totéž, nejsou jen stejné; proto je každý boj proti pravdě předem prohraný, chce to jen čas, někdy dlouhý. V tom spočívá moc pravdy a moc Ideje, řečeno s Janem Patočkou. Z toho je také třeba žít ve chvílích, kdy se vše ztrácí a všude člověk prohrává.*“³⁸ Každá nepravda či špatnost, ať je jakkoliv přesvědčivá a silná, nemá proti pravdě žádnou šanci, ač to při pohledu na dnešní svět možná tak nevypadá, neboť nepravda je na každém rohu a skrytost

---

³⁵ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 34. ISBN 978-80-7290-797-7.

³⁶ Tamtéž, s. 28.

³⁷ Tamtéž, s. 49.

³⁸ Tamtéž, s. 50.

je preferována nad neskrytostí. Ovšem právě proto, že je pravda a bytí totéž, nemůže být žádné zdání nikdy silnější. „Zdání (*doxa*) je opravdu jen Májovým závojem, skrytostí původní skrytosti. Neskrytost je jednoduchá a sebedávající, ovšem cesta k ní je dvakrát skryta. Jendou je to *doxa* – a pak je to jednoduchost pravdy samé, jejíž vznešenost je v tom, že je tak jednoduchá a prostě se dávající, že běžný člověk tomu uvěřit nemůže a není toho schopen. Čeká složitost, sofistickovanost, sukcesivitu nesmírně dlouhého procesu. Ovšem pravda nemůže být složitá. Naopak – tam, kde je složitost, tam se lze vždy.“³⁹ Jednoduchost, která je tak jednoduchá, až je zarážející a neuvěřitelná, je důležitou vlastností neskrytosti, a jak píše prof. Hogenová, obyčejný člověk, který by hledal pravdu a očekával něco neuvěřitelně sofistického, ji může v podstatě přejít jako něco nepodstatného či nemožného. Tato jednoduchost je však zcela prostá a zároveň nevyčerpatelná, člověk se k ní může stále vracet a ona bude mít stále co nabídnout. Je počátkem, který se stále a znovu rodí. Tuto jednoduchost můžeme spatřovat v před Sokratické filosofii, kde výroky starých mistrů, jakými byli Herakleitos nebo Parmenidés, nesou tuto jednoduchost, a tak se z nich dá neustále čerpat, neboť platí neustále, bez ohledu na jejich stáří. Jejich platnost je temporální, nemusíme proto znát okolnosti, které platili v době jejich vyřčení, neboť se k nim nevztahují. O čem ovšem musíme vědět, je neskrytost.

„Dnes je *fysis* pravdou ve smyslu *aletheia*, i když je nutné přiznat, že prakticky se za pravdu vydává jen správnost ve smyslu koherence, korespondence a *addaequatio rei et intellectus*. Na to odpovídá Heidegger: „Pravda není žádné hledisko správné věty, které skrz lidský subjekt je výrokem o objektu a pak nějak, nikdy nezná v jakém oboru, platí, ale pravda je odkrytím *jsoucího* v otevřenosti.“ Správnost se dotýká jen soudu, úsudku, věty a jejího členění, ale důležitější je ohled na soulad věty a světa, které se ve významu slov dané věty skrývá a odkrývá.“⁴⁰ Nesmíme tak neskrytost brát jako pouhou správnost, protože tím se nám opět skryje, protože jsme nebyli s to vyrvat ji z její skrytosti a sáhli jsme pouze po povrchu, kterým je správnost. *Fysis* ve smyslu *aletheia* je počátek. Tento počátek se rodí, tedy nevzniká z žádné příčiny a je vždy a pouze jednou. Odkrytím neskrytosti tedy odkryjeme počátek, čímž oprostíme se od všech horizontů a spatříme v okamžiku neskrytost samu. Toto odkrytí se ovšem

---

³⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 50. ISBN 978-80-7290-797-7.

⁴⁰ Tamtéž, s. 42.

vždy stane pouze na okamžik, je v podstatě heraklitovým bleskem, který na okamžik osvětlí vše, a v dalším okamžiku zmizí a uvrhne vše opět do temnoty. My proto musíme být neustále ve střehu a připraveni, abychom v pravou chvíli byli schopni oddělit skryté od neskrytého, abychom uchopili onen počátek a dosáhli tak života v pravdě. Cesta k tomuto poznání je ovšem složitá a neměl by nás odradit neúspěch, ani bychom se neměli upnout k pouhému zdání. Nejblíže neskrytosti jsme totiž právě v okamžiku, když přijdeme na to, že jsme se mýlili. Díky tomu si totiž uvědomíme, že jsme se zdržovali v pouhém zdání a tak se od něj očistíme, čímž se lépe otevřeme pro příchod okamžiku, v němž neskrytost vyjde ze skrytosti. Omyl je součástí pravdy, tak jako je skrytost součástí neskrytosti. „*Usilování o skutečné, opravdové a pravdivé vědění nevyklučuje možnost lidského pochybení a omylu. Pokud je však poctivé a věrohodné, vedené směrnicemi a poukazy věci, o kterou běží, poskytuje člověku možnost a příležitost, aby své pochybení zahlédl a omyl rozpoznal. Bez ustání mu totiž připomíná, že běží o úkol a povinnost rozlišovat jako o základ a předpoklad dobrého života a že k tomu také nutně patří neustávající péče o vlastní duši jako o orgán, nositele a zdroj způsobilosti vidět a rozlišovat.*“⁴¹ Toto bloudění je pro člověka charakteristické, protože jím musí vždy začít, než se dostane na správnou cestu k pravdě. Heidegger toto bloudění nazývá scestím. „*Scestí je bytostně určitým protiurčením počátečního bytostného určení pravdy. Scestí se otevírá jako otevřené pole pro každý takový protějšek bytostně určité pravdy. Scestí je otevřeným jevištěm a základem bludu. Ne ojedinělá chyba, nýbrž království (nadvláda) dějin oněch navzájem propojených zapletení všech způsobů bloudění je blud.*“⁴² Scestí by se také dalo z hlediska svobody identifikovat jako nenechání jsoucná být. Na scestí jsme vždy, je tu od nepaměti, je to „zapomenutost“ na skrytí pravdy a bytí.

Důležitým okamžikem, co se týče poznání neskrytosti jako počátku, je poznání počátku vlastního. Neboť poznáváme stejné stejným a vlastní počátek je ten nejdůležitější, a právě toto poznání, uvlastnění a žití z vlastního pramene je cesta k pravdě. Dá se říci, že právě ona řecká věta „*poznej sám sebe*“, údajně napsaná nad vchodem do delfské věštírny, je tím, k čemu by měl člověk směřovat a o co by se měl snažit péčí o duši, protože pozná-li člověk pravdu sám v sobě, pozná ji pak všude.

---

⁴¹ MOKREJŠ, Antonín. *Erós jako téma Platónova myšlení*. Praha: TRITON, 2009, s. 24. ISBN 978-80-7387-238-0.

⁴² HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993, s. 61. ISBN 80-204-0416-3.

Člověk musí poznat vlastní počátek. „Najít své „chóra“ je smyslem pobytu na zemi. Chórismos je pozadím pro možnost místa jakožto místa; takovým pozadím musí být nic, nicota, která „west“, řečeno s Heideggerem. Jinak to ani nejde říci. Přesně tento chórismós prožívá Patočkův voják v zákopu, platónský svěřenec při výlezu z jeskyně. Chórismós je nicota toho, co je „deinos“ (strašlivé) při přechodu Lethe peidon k řece Amelés, když se navracejí duše z Hádu (desátá kniha Platónovy „Ústavy“). Chórismós je prožití mezních zkušeností, které nás dostanou na samé dno našich možností.“⁴³

Prožití tohoto chórismu je cestou k vlastnímu počátku. Patočkův voják⁴⁴ (Patočka, Negativní Platonismus) čeká v zákopu, než bude vydán rozkaz k útoku, při kterém zcela jistě zahyne. Neví, kdy to bude, ví jen, že to je nevyhnutelné a při svém čekání nemá nic, než sám sebe. Je vystaven nevyhnutelnosti a nesmyslnosti, kterou není schopen vysvětlit. Toto čekání v něm vyvolává vnitřní dialog, při kterém přichází o všechna svá zdání, přesvědčení a jistoty. Ani bůh zde neobstojí před strašlivostí tohoto nejhoršího strachu, tohoto „deinos“, a jediné, co mu tak zůstává, je on sám a jeho vlastní podstata. Vznikají v něm otázky, důstojné otázky, které vedou k tomuto chórismu, absolutnímu očištění. „Chórismos je oddělení, rozlišení o sobě, oddělení absolutní, samo pro sebe. V něm není obsaženo žádné tajemství dalšího zemědělu kdesi za oddělujícím oceánem, nýbrž jeho tajemství je nutno vyčíst z něho samotného, najít je čistě v něm samém. Jinými slovy, tajemství chórismu je totéž co zkušenost svobody; zkušenost distance vůči reálním věcem, smyslu nezávislého na předmětném a sensuálním, který získáváme obrácením původního „přirozeného“ směru života, zkušenost obrození, „druhého narození“, vlastní všemu duchovnímu životu, známá člověku náboženskému, zasvěcenci umění a v neposlední míře filosofovi.“⁴⁵ Chórismos je v podstatě ontologickou diferencí, a voják se tak přes něj dostává k samému bytí. Jakoby se znovu narodil, neboť vykročil vstříc svému vlastnímu počátku, který k němu přišel z budoucnosti, ale zároveň stojí na podstatné minulosti, a voják se tak v tom okamžiku zbaví všech svých strachů, neboť pozná pravdu, tedy pozná bytí.

Platónský svěřenec⁴⁶ je na tom podobně. Celý život, který strávil v jeskyni,

---

⁴³ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 108. ISBN 978-80-7290-797-7.

⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus*. Praha: OIKOYMENH, 2007. s. 71. ISBN 978-80-7298-273-8.

⁴⁵ PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 328. ISBN 80-86005-24-0.

⁴⁶ PLATÓN. *Ústava. Kniha sedmá*. Praha: OIKOYMENH, 2005, s. 428. ISBN 80-7298-142-0.

pokládal stíny na stěnách za skutečná jsoucna, stejně tak, jako to dělají všichni ostatní vězni v jeskyni. Když je ovšem oprostěn od svých pout a vlečen směrem ke světlu, nejen, že je to pro něj bolestivé, neboť jeho oči byly celý život uvyklé na pozorování pouhých stínů, ale zároveň přichází o všechny své představy o světě, neboť nyní spatřuje ty předměty, jejichž stíny prve vídával na stěně a zjišťuje, že všechny ty stíny nebyly pravými jsoucnými, nebyly ničím. Zažívá stejný bytostný strach, jako Patočkův voják a dochází tak chórismu, očistění, které je nezbytné pro poznání bytí. A když je pak doveden před jeskyni a dopadnou na něj sluneční paprsky, dopadá na něj vlastně světlo bytí. Slunce, které zde představuje ideu dobra, je vlastně bytím v heideggerovském smyslu. Teprve po tomto setkání s bytím může spatřovat předměty v jejich neskrytosti, muselo tomu ovšem předcházet ono znovuzrození, neboť tento svěřenec je nyní kýmsi novým, který vidí věci takové, jaké jsou. Vidí nyní jsoucna v jejich neskrytosti, ale jen díky tomu, že se sám v sobě střetl s bytím a začal tak žít z vlastního počátku.

Nesmíme ještě opomenout jednu věc, kterou je duše. „*Duše bytuje na hranici mezi reálnem a nereálnem, proto může člověka usebrat se vším; a to je také důvod slavné a velmi známe Aristotelovy definice duše, která praví, že duše je tak nějak vším.*“⁴⁷ Ačkoli se ve světě pohybujeme tělesně, je to právě duše, která v nás sídlí a která nám umožňuje přístup k něčemu hlubšímu, než je jsoucno. Proto o ni musíme pečovat, neboť je pojítkem, díky kterému můžeme stejně poznávat stejným, tedy to, díky čemu můžeme přijít do styku s pravdou a bytím. „*Bytí duše i její zdatnost se rovná způsobilosti vědět, vidět, rozlišovat, rozumět – a tato způsobilost se může rozvíjet nebo upadat. Duše nikdy nepřestává být duší, schopností rozumět, a je tudíž nesmrtelná.*“⁴⁸ Duše nám zprostředkovává myšlení a jen díky myšlení jsme lidmi. Pokud se procházíme v přírodě a vůně stromů nám připomene okamžik z našeho dětství a celou situaci s ním spojenou, nejde o pouhé znovuvybavení smyslových prožitků z onoho okamžiku, ale v podstatě tím tento okamžik znovu prožijeme, prožijeme okamžik z naší podstatné minulosti a dotkneme se tak bytí. Duše musí být s bytím nutně

---

⁴⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 68. ISBN 978-80-7290-797-7.

⁴⁸ MOKREJŠ, Antonín. *Erós jako téma Platónova myšlení*. Praha: TRITON, 2009, s. 25. ISBN 978-80-7387-238-0.

nějakým způsobem spojená, a je to duše, která nám otvírá cestu k neskrytosti, proto o ni musíme pečovat a rozvíjet ji. Kdo tento fakt zanedbá, a bude se snažit poznat pravdu pouze pomocí smyslové adekvace a koherence, nikdy se k ní nedostane, zůstane mu skryta, neboť pro něj bude skryta i jeho vlastní duše.

5. Pragmatická pravda

Pragmatická koncepce pravdy má základ v teorii adekvácní. Vychází ze základu adekvace, její definice pravdy jako shody myšlenky s realitou, nicméně se nezastavuje na oné shodě jako důkazu pravdy, ale pokračuje dále a snaží se analyticky identifikovat onu pravdivost na základě jejího vztahu k ostatním skutečnostem a naší zkušenosti. Pravdu vidí pragmatismus jako něco, co se musí projevovat, co musí mít vliv na nějaké vnímání skutečnosti a co se tímto svým vlivem ukazuje jako užitečné. William James ve svém díle „Pragmatismus“ staví pravdu do popředí filosofie jakožto její cíl, ale odvrací se od abstrakce a neurčitosti. *„Nemůže existovat žádný fakt, který by neměl vliv na nějaký jiný fakt – žádná abstraktní pravda, která se neprojevuje v konkrétním faktu a následném chování vůči němu, nějakým způsobem, někde a někdy. Celá úloha filosofie spočívá v nalezení toho, jaké konkrétní důsledky to bude mít pro mě a pro vás, když ta či ona definice světa bude pravdivá.“*⁴⁹

*„Pragmatismus se rezolutně a jednou provždy obrací zády k celé řadě zastaralých zvyků, které jsou profesionálním filosofům tak cenné. Odvrací se od abstrakce a nedokonalosti, slovních řešení, špatných apriorních důvodů, neměnných principů, uzavřených systémů a domnělých absolutních hodnot a kořenů. Přiklání se ke konkrétnosti a adekvátnosti, k faktům, činům a moci. Znamená to, že empirická nátura převládá a od racionalistické se upřímně upouští. Znamená to volnost možností přírody proti dogmatu, umělosti a domnělé definitivní pravdivosti.“*⁵⁰ Pragmatikové se tedy odvrací od abstraktnosti a neurčitosti, se kterou pracují oni intelektualisté, jak je William James nazývá, tedy ti, kteří jsou zastánci racionalistického způsobu myšlení a kteří se pohybují v myšlenkových sférách, ve kterých pravda zůstává něčím neuchopitelným a neaplikovatelným na naši každodenní zkušenost. *„Důležitým předpokladem intelektualisty je, že pravda v podstatě znamená inertní statický vztah. Pokud máte o něčem pravdivou myšlenku, celá záležitost je u konce. Vlastníte pravdu; poznali jste; vykonali jste váš myšlenkový úkol. Po mentální stránce jste tam, kde byste být měli; poslechli jste svůj kategorický imperativ; a za tímto vyvrcholením vašeho racionálního údělu již nemusí nic*

---

⁴⁹ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 39. ISBN 80-7325-022-5.

⁵⁰ Tamtéž, s. 40.

následovat. Epistemologicky jste dosáhli trvalé rovnováhy.“⁵¹ Pro pragmatismus je toto ovšem nedostačující. To, že se předmět shoduje s myšlenkou, je stále pouhým myšlenkovým pochodem a prázdným pojmem ve světě zkušenosti. Pragmatismus se orientuje právě na tento zkušenostní svět a potřebuje pravdu verifikovat nějakým určitějším způsobem, proto po myšlenkové adekvaci pokládá svou obvyklou následující otázku: „*Dejme tomu, že je jistá myšlenka nebo přesvědčení pravdivé, jaký konkrétní důsledek bude jeho pravdivost znamenat pro skutečný život kohokoliv z nás? Jak se tato pravda realizuje? Jaké odlišné zkušenosti budeme mít, než kdyby bylo toto přesvědčení nepravdivé? Krátce, jaká je hodnota této pravdy v pojmech zkušenosti?*“⁵² Z této otázky nám vyplývá odpověď na otázku po definici pravdy z hlediska pragmatismu, která zní: „*Pravdivé myšlenky jsou ty, které můžeme přijmout, potvrdit, uznat a verifikovat. Nepravdivé jsou ty, u kterých toto učinit nelze. To je praktický důsledek pravdivých myšlenek; a to je tedy význam pravdy, neboť to je vše, co o pravdě víme.*“⁵³ Ukazuje také, že pragmatismus se soustředí v podstatě pouze a jen na reálný, hmatatelný svět, ze kterého je možné čerpat zkušenost, nikoliv na neurčité myšlenkové pochody, které, ač by mohly sebevíc překypovat pravdou, nebudou mít dopad na skutečný život. Dá se říci, že to je velmi povrchní pohled na pravdu, že hodnotit pravdu jen z hlediska její užitečnosti je takřka ignorantské, neboť tento přístup ze své podstaty nazývá celé tisícileté snažení filosofie zbytečností.

Obhajobou tohoto tvrzení ze strany pragmatismu je následující. „*Pravdivost myšlenky není strnulá inherentní vlastnost. Pravdivost se myšlence děje. Myšlenka se stává pravdivou, je učiněna pravdivou událostmi. Její pravdivost je ve skutečnosti událost, proces: jmenovitě proces její verifikace, ověření. Její platnost je proces jejího potvrzení.*“⁵⁴ Důležitým je zde tedy onen proces *stávání se*. Pravda tedy není inertní vlastnost věcí, která má být poznávána, ale je tímto procesem verifikace. „*Poznání pravdy není zdaleka jen sobě vlastním cílem, jde pouze o přípravný prostředek uspokojení dalších životních potřeb.*“⁵⁵ Poznání pravdy je z hlediska pragmatismu tedy cestou k vlastní spokojenosti, která ale nepramení ze samotného poznání pravdy,

---

⁵¹ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 104. ISBN 80-7325-022-5.

⁵² Tamtéž, s. 104.

⁵³ Tamtéž, s. 104.

⁵⁴ Tamtéž, s. 105.

⁵⁵ Tamtéž, s. 105.

ale z cílů, ke kterým ony pravdivé myšlenky a následné verifikace z hlediska užitečnosti vedou. Příkladem je následující případ: „*Když se ztratím v lese, hladovím a naleznu cestu, kterou patrně vyšlapaly krávy, je nejvýše důležité, abych si myslel, že na jejím konci je lidské obydlí, protože pokud tak činím a půjdu po ní, zachráním si život. Pravdivá myšlenka je užitečná, neboť dům, který je jejím objektem, je užitečný. Praktická hodnota pravdivé myšlenky se tedy primárně odvozuje od praktického významu jejího předmětu. Její předmět ale není důležitý pořad. Při jiné příležitosti pro mě ten dům nebude vůbec užitečný; v tom případě myšlenka, který se ho týká, ač je verifikovatelná, bude prakticky irelevantní a měla by raději zůstat skryta. Protože však každý předmět může být jednou dočasně důležitý, je zřejmě výhodné mít zásobu pravd, myšlenek, které mohou být pravdivé v potencionálních situacích.*“⁵⁶ Nosíme si tedy neustále, ať už v mysli či knihách, konstantní zásobu potencionálně verifikovatelných pravd, které nám jednou mohou z ničeho nic přijít k užitku. V tom případě je použijeme, načež se o této myšlence dá najednou říci, že „*je užitečná, protože je pravdivá, nebo že je pravdivá, protože je užitečná. Obě tato tvrzení znamenají úplně totéž, tedy že zde máme myšlenku, která se naplnila a může být verifikována. „Pravdivá“ je jméno pro jakoukoli myšlenku, která spustí verifikační proces, „užitečná“ je jméno pro její dokončené ověření zkušeností. Pravdivé myšlenky by nikdy nebyly takto vyčleněny, nikdy by nedostaly rodové jméno, natož jméno přisuzující hodnotu, kdyby nebyly už od počátku takto užitečné.*“⁵⁷ S užitečností je tedy pravda pevně spjata, umožňuje pravdě být nazývána pravdou, jakožto právě pravda dává za vznik užitečnosti. „*Primárně a z pohledu zdravého rozumu je pravdivost jistého stavu mysli jeho funkcí užitečného vědění.*“⁵⁸

Ne každá myšlenka je ovšem snadno verifikovatelná. Člověk se může podívat na nějaký předmět a říci o něm, že to je auto, ačkoliv si jistě nebude ověřovat, zda je uvnitř motor a jak přesně funguje. „*Pokud pravda v podstatě znamená proces verifikace, neměli bychom považovat takové neověřené pravdy za neúspěšné? Ne, pokud tvoří značně velké množství pravd, podle kterých žijeme. Nejen přímé, ale taky nepřímé*

---

⁵⁶ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 105. ISBN 80-7325-022-5.

⁵⁷ Tamtéž, s. 106.

⁵⁸ Tamtéž, s. 106.

verifikace postačují.“⁵⁹ Dá se říci, že velká většina našeho života se skládá z těchto nepřímých verifikací. Každý ví, že existuje Austrálie, ačkoliv tam nikdy nebyl. Všechny okolnosti tomu ovšem nasvědčují a nedochází zde k žádné kontradikci, tedy je to pravdivé tvrzení, ač nepřímo verifikované. To samé platí u onoho auta, o kterém člověk neví, zda má uvnitř všechny potřebné komponenty a součástky, nicméně ho užívá, což je nepřímým důkazem, že tomu tak je. „*Ke každému dokončenému procesu pravdy existuje v našich životech milión takových, které fungují v tomto stavu zrození. Obrací nás k přímé verifikaci; vedou nás do svého okolí, k objektům, které předpokládají; a potom, když všechno harmonicky pokračuje, jsme si tak jisti, že verifikace je možná, že ji vynecháme a obvykle jsme ospravedlněni vším, co se děje.*“⁶⁰

„*Pravda ve skutečnosti z velké části žije na dluh. Naše myšlenky a přesvědčení platí, dokud je někdo nezpochybní, stejně jako bankovky platí, dokud je někdo neodmítne. Ale to vše poukazuje na přímé verifikace tváří v tvář, bez kterých by síť pravd zkolabovala jako finanční systém bez jakékoli peněžní báze. Vy přijmete mou verifikaci jedné věci, já přijmu vaši verifikaci jiné věci. Obchodujeme s pravdami. Ale pilíře celé této nadstavby jsou přesvědčení někým konkrétně verifikovaná.*“⁶¹ Půjčujeme si tedy cizí pravdy a verifikace a připojujeme je k těm vlastním nebo dalším cizím, což nám vytváří naši vlastní knihovnu připravených pravd, které použijeme, naskytne-li se nám k tomu okamžik a které můžeme posléze vyřadit, ukáží-li se jako nepravdivé, zastaralé nebo zcela neužitečné. Řídíme se také pravidlem, že všechny věci existují v druzích. „*Takže když už jsme jednou přímo verifikovali naše myšlenky o jednom exempláři jistého druhu, máme za to, že je můžeme klidně aplikovat na další exempláře bez další verifikace.*“ To vede k usnadnění, protože pokud jsme již verifikovali pravdu o určité věci, můžeme tak bez další námahy použít tuto verifikaci i pro ostatní věci tohoto druhu. „*Nepřímo nebo potencionálně verifikovatelné procesy mohou tedy být stejně pravdivé jako kompletně verifikované procesy.*“⁶²

„*Ale skutečnosti nejsou naším jediným zájmem. Vztahy mezi čistě mentálními*

---

⁵⁹ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 107. ISBN 80-7325-022-5.

⁶⁰ Tamtéž, s. 107.

⁶¹ Tamtéž, s. 107.

⁶² Tamtéž, s. 108.

*ideami tvoří oblast, kde se vyskytují pravdivá a nepravdivá přesvědčení; a zde jsou přesvědčení absolutní nebo nepodmíněná. Pokud jsou pravdivá, nazývají se definice nebo principy.*⁶³ Tyto mentální ideje mohou mít mnoho forem. Nejlépe se dají představit jako čísla nebo barvy. Ty můžeme myslet, aniž bychom museli hledat jejich fyzický ekvivalent ve hmotném světě. *„Jejich vztahy jsou zřetelné na první pohled a není nutná žádná další verifikace pomocí smyslů. Navíc jsou-li jednou pravdivé, pak jsou o týchž mentálních objektech pravdivé provždy. Pravda zde má věčný charakter. Pokud kdekoli naleznete věc, která je „jedna“, „bílá“, „šedá“ nebo „příčina“, pak se na ni vaše principy budou provždy vztahovat.*⁶⁴

*„V této říši mentálních vztahů je pravda zase jen otázkou vedení. Spojujeme jednu abstraktní ideu s jinou, budujeme velké systémy logických a matematických pravd, pod jejichž pojmy se nakonec smyslový fakt zkušenosti zařadí, takže naše věčné pravdy platí také o konkrétní realitě.*⁶⁵ Zde můžeme vidět, že ačkoliv se mluví o těchto mentálních objektech, jejich užitečnost a pravda kráčí opět vedle sebe, neboť je v konečném výsledku stejně aplikujeme na konkrétní realitu. *„Náš předem připravený rámeček pro všechny druhy možných objektů vyplývá z pouhé struktury našeho myšlení. Stejně jako s naší smyslovou zkušeností, ani s těmito abstraktními vztahy si nemůžeme libovolně zahrávat.*⁶⁶ To znamená, že se jimi musíme řídit a nemůžeme je volně přizpůsobovat naší situaci, tak jako nemůžeme volně přeskládat hodinový strojek a předpokládat, že bude fungovat. *„Pravidla sčítání platí pro naše dluhy stejně přísně jako pro naše výnosy.*⁶⁷ *„Naše mysl je tedy těsně sevřena mezi hranicemi smyslového řádu a hranicemi ideálního řádu. Naše myšlenky musí souhlasit se skutečnostmi, ať už konkrétními, nebo abstraktními, ať už fakty, nebo principy, pod hrozbou nekonečné nekonzistence a zklamání.*⁶⁸

„Jakákoli myšlenka, která nám pomáhá nakládat prakticky nebo intelektuálně se skutečností nebo jejími náležitostmi, která nezamotá náš proces do frustrací, která se nám hodí a přizpůsobuje náš život celému nastavení skutečnosti, je v dostatečné

---

⁶³ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 108. ISBN 80-7325-022-5.

⁶⁴ Tamtéž, s. 108.

⁶⁵ Tamtéž, s. 108.

⁶⁶ Tamtéž, s. 109.

⁶⁷ Tamtéž, s. 109.

⁶⁸ Tamtéž, s. 109.

shodě, aby splnila náš požadavek. Taková myšlenka bude o realitě pravdivá.“⁶⁹ „Tedy jména jsou stejně „pravdivá“ a „nepravdivá“ jako konkrétní mentální obrazy. Vyvolávají podobný proces verifikace a vedou k plně ekvivalentním praktickým důsledkům.“ Jsou to jména, která v nás vyvolávají spojitosti s nejrůznějšími verifikacemi a právě pomocí jmen a slov si je předáváme a půjčujeme.“⁷⁰ „Půjčujeme si myšlenky; půjčujeme si verifikace, vzájemně si je předáváme prostřednictvím společenského styku. Všechny pravdy se tedy verbálně vybudují a uskladní a jsou k dispozici každému. Musíme tudíž hovořit stejně konzistentně jako myslet, protože v mluvení i v myšlení operujeme s obecnými pojmy. Jména jsou nahodilá, ale jakmile jim jednou rozumíme, musíme se jich držet.“⁷¹ Jsou to právě jména a názvy, díky kterým jsme schopni provádět nepřímé verifikace, protože pokud bychom se jich nedrželi, postrádaly by verifikační schopnost. „Nesmíme jednou nazvat Ábela Kainem a jednou Kaina Ábelem. Jestliže tak učiníme, zřikáme se celé knihy Genesis a všeho, co se z ní v naší řeči a skutcích dosud zachovalo.“⁷² To samé platí i o předmětech, protože pokud bychom jednou nazvali jablko jablkem a podruhé hruškou, zřekli bychom se svého vědomí pravdy o nich.

„Naše pojetí pravdy je pojetí pravdy v množném čísle, pojetí procesů realizovaných in rebus, která mají jen tu společnou vlastnost, že se vyplácejí. Vyplácejí se tím, že nás vedou k systémům, které se některými částmi noří do smyslových percepce, které můžeme mentálně zkopírovat nebo ne, ale se kterými se nyní nacházíme ve vztahu, který lze vágně označit jako verifikace. Pravda je pro nás prostě kolektivní jméno pro verifikační procesy, právě tak jako zdraví, bohatství a síla atd. jsou jména jiných životních procesů, o které také usilujeme, neboť se vyplácí. Pravda se získává právě tak jako zdraví, bohatství a síla během zkušenosti.“⁷³ Pravda je tak v pragmatismu zařazena na pouhý prostředek, který používáme v dosažení našich cílů. „Stručně řečeno je „pravda“ pouze prostředkem našeho myšlení, stejně jako „dobré“ je pouze

---

⁶⁹ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 110. ISBN 80-7325-022-5.

⁷⁰ Tamtéž, s. 110.

⁷¹ Tamtéž, s. 110.

⁷² Tamtéž, s. 110.

⁷³ Tamtéž, s. 111-112.

prostředkem našeho jednání.“⁷⁴ Je to čistý druh pouhé hodnoty, která má své uplatnění pouze v ontickém světě jsoucen, není ničím, nad čím by měl člověk sáhodlouze přemýšlet ani k čemu by měl dojít při poznání sebe sama. Je to čistě účelová záležitost, bez jakéhokoliv ontologického opodstatnění, něco, čím se máme řídit, protože to je pro nás výhodné a užitečné, ne proto, že to je důstojné. „*Absolutní*“ *pravda, kterou nemůže žádná budoucí zkušenost změnit, je ideální úběžník, ke kterému jednou v budoucnu konvergují všechny naše dočasné pravdy. Spadá do jedné kategorie s pojmy zcela moudrého člověka a úplné kompletní zkušenosti. Pokud budou tyto ideály někdy uskutečněny, pak budou uskutečněny všechny najednou. Mezitím musíme žít podle pravd, které jsou nám dnes dostupné, a musíme být připraveni je zítra prohlásit za nepravdivé.*“⁷⁵ Absolutní pravda je něčím pouze zdánlivě dosažitelným, něčím, k čemu sice směřujeme, ale čeho nejspíš nikdy nemůžeme dosáhnout, neboť to vyžaduje absolutní zkušenost, což je z hlediska lidského života téměř nepředstavitelné.

Co se týče pravdy, kterou by měl člověk hledat v sobě, pragmatismus je v tomto ohledu zcela slepý. Vzhledem k tomu, že pravda je něčím, co je vhodné pouze jako prostředek k dosažení vlastního zisku, něčím, co je člověku užitečné, tak jako je mu užitečné být vzdělaný či fyzicky zdatný, nemá zde otázka po pravdě jako něčem, co je neskryté a vychází ze svobody a bytí, žádné místo. „*Nelze si představit ani její motiv, ani obsah. Je to absolutně smysluprázdná abstrakce.*“⁷⁶

---

⁷⁴ JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003, s. 113. ISBN 80-7325-022-5.

⁷⁵ Tamtéž, s. 114.

⁷⁶ Tamtéž, s. 119.

6. Pravda jako koherence

„Někteří z logických pozitivistů, zvláště Neurath a Hempel, popírají, že nějaká množina výroků může být vyčleněna jako „základní“ nebo jako premisy pro zbývající v nějakém epistemologickém smyslu. Jejich hledisko je, že „pravdivost“ je syntaktický, nikoli sémantický pojem: výrok je „pravdivý“ v daném systému, je-li konsistentní se zbytkem systému, mohou však být jiné systémy, inkonsistentní s prvním, v nichž uvažovaný výrok bude „nepravdivý“. Neexistuje podle nich takový proces, jímž by bylo možno odvodit pravdivost výroku z nějakého neverbálního jevu: svět slov je uzavřený, v sobě samém obsažený svět a filosof se nemusí zabývat něčím, co je mimo něj.“⁷⁷

Tato slova nám ukazují, že koherenční pravda je ve svém smyslu ontická, protože se zaměřuje čistě na slova a povahu jsoucen. Pravdivé je to, co svými jednotlivými prvky zapadá do nějakého systému pravidel a již poznaných a zařazených pravd. Pro koherenci je v tomto smyslu podstatná představivost, jak píše ve své eseji Harold A. Joachim. „Pravdivé je vše, co si můžeme představit. Je to pravdivé právě proto, a do takové míry, do jaké si to lze představit. Představitelnost je základní podstatou pravdy.“⁷⁸ Představivost ovšem není myšlena jako to, co si obvykle člověk představí pod tímto pojmem. Vždyť představit si hvězdu, která je milionkrát větší než naše slunce nikdo nesvede, ale představit si nějakou pohádkovou bytost zvládne každý. To ovšem ještě nedělá představu o hvězdě nepravdivou a představu o pohádkové postavě pravdivou. Proto se musíme zeptat, co to v koherenci znamená „představit si“.

„Představit si pro nás znamená myslet jasně a logicky, podržet v mysli mnoho jednotlivých prvků ve spojení, které nezbytně vychází z jejich obsahu. A být představitelný znamená být „podstatným celkem“, neboli mít smysl a myšlenku. Podstatný celek je takový celek, jehož jednotlivé prvky se vzájemně obsahují, nebo si mezi sebou navzájem určují vlastní jsoucnost jako přispívající vlastnosti jednoho jediného významu.“⁷⁹ Tímto způsobem se obrovská hvězda stává rázem představitelnou, protože z hlediska vědy a dosavadních poznatků o vesmíru nám vychází, že prostě existovat musí. Na druhou stranu, pohádková bytost, například mořská panna, je jednoduše představitelná, ale po bližším zkoumání dojdeme k závěru, že tomu tak

---

⁷⁷ RUSSEL, Bertrand. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1975, s. 163.

⁷⁸ JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906, s. 66.

⁷⁹ Tamtéž, s. 66.

není, neboť ji nemůžeme zařadit pod žádný druh živočichů; její lidsko-rybí orgány jsou vzájemně neslučitelné, není savcem ani plazem, dýchá pod vodou, přestože nemá žábry, není ničím. Joachim ve své eseji ukazuje podobný příklad na kentaurech a lidech žijících na opačné straně zeměkoule, tedy protinožcích.⁸⁰ „*Představitelnost pro nás tedy znamená systematickou koherenci, a je určující charakteristikou „podstatného celku“.* *Systematická koherence tohoto celku je nejlépe a nejotevřeněji vyjádřena v racionálním systému, kterému říkáme věda či odvětví filosofie.*“⁸¹ Koherence je tedy způsobem poznání pravdy, který ve svém základu vychází z něčeho, co již bylo na počátku člověkem nějakým způsobem zařazeno a začleněno jako pravda a jistota. Nevychází z žádného ontologického pudu k pravdě, ale spíše ontického, protože potřebuje systematizovat všechna jsoucna a provádí to tím způsobem, že je srovnává s ostatními jsoucnými, které již předtím podrobila zkoumání a došla k závěru, že jsou tak, jak jsou. „*Tvrzení se nazývá správným, můžeme-li je začlenit.*“⁸² A začleňujeme je právě do systému ostatních tvrzení, u kterých již apriorně předpokládáme, že jsou správná. „*Systém protokolovaných vět, který nazýváme pravdivým... lze charakterizovat pouze historickou skutečností, že to je systém, který skutečně přijalo lidstvo, a zejména vědci naší kulturní oblasti.*“⁸³

Joachim ovšem argumentuje proti pojetí koherence ve smyslu vztahování se k několika různým platným pravdám a jistotám z karteziánského hlediska. „*Ideál vědění je pro mě systém, nikoli pravd, ale pravdy.* „*Koherence*“ *nemůže být spojována s tvrzeními z vnějšku: není to vlastnost, kterou mohou tyto tvrzení získat spojením, zatímco si budou stále udržovat nezměněnou pravdu, kterou měla samostatně. A zatímco pro Descartese je ideální jisté vědění (nepochybná pravda) představováno intuitivním pochopením bezprostředně koherentních prvků „jednoduchého tvrzení“, pro mě je tento koncept tak vzdálený od ideálu, že si téměř ani nezasluhuje jméno „pravda“.*“⁸⁴ Neměli bychom tak koherenci brát jako začleňování různých prvků do různých systémů, ale jako jednotný celek, který se z těchto jednotlivin už předem skládá. Tyto jednotliviny ho zakládají a nejsou ničím, pokud je vyjmeme z tohoto celku a budeme

---

⁸⁰ JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906, s. 67.

⁸¹ Tamtéž, s. 68.

⁸² RUSSEL, Bertrand. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1975, s. 163.

⁸³ Tamtéž, s. 165.

⁸⁴ JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906, s. 73-74.

se snažit najít pravdu jen v nich. „Pravda je ve své základní podstatě systematická koherence, což je charakteristické pro podstatný celek. „Podstatný celek“ je organizovaná individuální zkušenost, sebe-naplňující a sebe-naplněná. Její uspořádání je proces sebenaplnění a konkrétní projev její individuality. Ale tento proces není pouhou povrchní hrou mezi jednotlivými nehybnými částmi v celku; není jím ani individualita celku, kromě pohybu, jež je jejím projevem. Celek není, pokud „je“ značí, že jeho podstata je zakončeným produktem předcházejícím nebo následujícím tento průběh. Celek nemá části, pokud „mít části“ znamená skládat se z fixních a daných složek, ze kterých a ke kterým jeho organické části směřují, tak jako vlak putuje dopředu a dozadu mezi jednotlivými stanicemi. Jeho „části“ jsou skrz naskrz v průběhu a jsou jím zakládány. Jsou to „momenty“ v sebe-naplňujícím procesu, který je individualitou celku. A tato individualita je zároveň předpokladem charakteristiky bytí těchto „momentů“ nebo částí a výsledkem, který vyplývá jako jejich kooperace a který tvoří a neustále udržují. To je tím, co nazýváme pravdou a co myslíme systematickou koherencí.“⁸⁵ V koherenci nemůžeme vyjmout jednotlivinu z celku a nazvat jí pravdou, ale zároveň ji nemůžeme nazvat ani nepravdou, neboť tímto vyjetím postrádá smysl, který měla jakožto součást celku a všech jeho ostatních součástí. Nemůžeme mít více pravd a jistot, neboť tyto pravdy samy o sobě nic neznamenají a nemůžeme se o ně opírat. Pravda je jen jedna a je představována systematickou koherencí. Její poznání je ale pro člověka téměř nemožné, protože je omezen svojí smyslovou percepcí a zkušeností, která je konečná, která tento celek nikdy nemůže obsáhnout.

„Řekli jsme, že pravda je systematickou koherencí, která charakterizuje podstatný celek. Dále jsme identifikovali podstatný celek jako „organizovanou, individuální zkušenost, sebe-naplňující se a sebe-naplněnou“. Tato zkušenost může být pouze a jen jedna: jen jeden podstatný celek, jehož podstata je v požadovaném smyslu sebe-obsahující. Je to absolutní sebenaplnění, absolutně sebe-obsahující hodnota, která je přepokládána: nic menšího, než absolutní individualita a kompletní veškerá zkušenost nemůže uspokojit tento předpoklad. A lidské vědění – ne jen mé nebo tvé, ale to nejlepší a nejobsáhlejší vědění světa v jakékoli fázi jeho vývoje – zcela jasně není podstatným celkem v tomto ideálním smyslu. Tedy pravda, kterou jsme zde načrtli, je – z hlediska lidské inteligence – Ideál, který nemůže nikdy být jako takový a ve své celistvosti tak

---

⁸⁵ JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906, s. 76-77.

*skutečný, jako lidská zkušenost.*⁸⁶ Pravda z hlediska koherence je tedy ideál, ke kterému směřujeme, ačkoli ho nikdy nebudeme schopni uchopit díky omezenosti naší zkušenosti. Místo toho všechny součásti podstatného celku rozdělujeme do menších kategorií a odvětví, protože nejsme schopni dosáhnout absolutní zkušenosti a pochopit tak celek jako takový. Pravda je zde sice ve věcech, ale tyto věci jsou součástí podstatného celku, a tedy je pravda jen jedna. Není to ovšem pravda ve smyslu neskrytosti, neboť směřuje k jednomu ohraničenému celku a směřuje k němu pouze skrze smysly a zkušenost, je to pouhé nekonečné vědecké bádání, které chce vše nakonec pojmut jako ohraničený celek, nikoli celek bez marga. Tento koherenční celek není bytím, ale je absolutním jsoucnem.

---

⁸⁶ JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906, s. 78-79.

7. Marxistická pravda

Podle pravdy z hlediska marxismu, „běžné vědomí chápe pravdu jako něco daného, čeho se musíme poznáním zmocnit. Není tomu tak úplně. Pravda je na jedné straně určena objektivní realitou, kterou popisuje, a na druhé straně soudobými možnostmi lidského poznání. Obojí se však vyvíjí, a proto žádná pravda není dána předem a jednou provždy. Pravda se vyvíjí v čase stejně tak jako všechno ostatní.“⁸⁷ Marxistická pravda tedy vychází z adekvátní teorie, protože se zde kloubí popisovaná realita a schopnost našeho poznání, tedy shoda myšlenky s předmětem. „Pravda je procesem shody našich poznatků se skutečností“⁸⁸ Je ovšem pouze procesem shody, ne shodou jako takovou, tedy je něčím, co není neměnné, něčím, co se vyvíjí a co je závislé na momentální schopnosti lidského rozumu poznávat.

„Neexistují pravdy věčné, absolutní či neměnné, a není to tak, že každý má svou pravdu. Pravda je jedna. Má objektivní obsah poznávaný subjektivně. Pravda má vždy dvě stránky: Absolutní stránku obsahující poznatky již završené, které už nebudou dalším vývojem poznání měněny a relativní stránku, která je historicky podmíněna, obsahuje poznatky neúplně, nepřesné, dílčí, které budou dalším vývojem poznání rozvíjeny, opravovány a doplňovány, neboť to současnost zatím neumožňuje.“⁸⁹ Absolutní stránka pravdy je tedy něčím, co již bylo dostatečně definováno či již došlo k takové shodě, že ji již není potřeba dále definovat a rozvíjet, neboť dosáhla svého maxima v rámci systému své platnosti. Relativní pravdu je potřeba dále rozvíjet, neboť ještě dostatečně nekoresponduje s tím, co je obsahem absolutní pravdy a je tak nezbytné jí doplňovat a rozvíjet, dokud nedosáhne jednoty s absolutní stránkou pravdy. „Pravda je jednotou absolutního a relativního poznání. Tyto dvě stránky nelze oddělit, existují spolu, a jen banální, nic neříkající tvrzení můžeme považovat za absolutní“⁹⁰ Označení absolutního tvrzení za banální a nic neříkající nám může připomenout pravdu z pohledu pragmatismu, který ho ovšem nazývá nic neříkajícím a prázdným z toho důvodu, že nám nepřináší žádný užitek. Marxismus se neupíná k užitečnosti, nicméně zastává

---

⁸⁷ LEDVINA, František. *Marxistické pojetí světa v pojmech* [online]. *Marxismus.cz*. 2009, s. 466. Poslední změna 1. 10. 2016 [cit. 14. 4. 2017]. Dostupné z: <<http://marxismus.cz/Encyklopedie.pdf>>.

⁸⁸ Tamtéž, s. 312.

⁸⁹ Tamtéž, s. 312.

⁹⁰ Tamtéž, s. 312.

názor, že pravda jako taková je skloubením absolutní a relativní pravdy, a tak je absolutní pravda sama o sobě nic neříkající, protože není vztahována k žádnému momentálnímu systému myšlení a poznávání. „Každá pravda platí jen v určitých podmínkách a mezích, které odráží. Rozšíříme-li ji mimo tyto hranice, platit přestává. Nejhorším možným osudem každého poznatku je jeho zveličování, které jej nakonec vždy zdiskredituje. Absolutizací pravdy vznikají nesmysly. Stejně tak nelze pravdu relativizovat proto, že se v čase a souvislostech mění. Relativizace pravdy je rezignací na poznání.“⁹¹ Zde se nám zároveň ukazuje, že marxistická pravda zároveň zastává i teorii koherenční. Každá pravda platí pouze v určitém systému ostatních pravd, a je špatným krokem snažit se z pravdy, která platí takto, udělat pravdu, která platí obecně, protože to vede k její diskreditaci a neplatnosti.

„Žádná pravda neexistuje sama o sobě, ale jen v kontextu s pravdami ostatními; pokud nejsou dvě pravdy zdánlivě slučitelné, je třeba hledat tu třetí. Každá velká pravda se vždy rodí proti přesile, každá je zpočátku rouháním, je revoluční. Vždy, když naráží na něčí zájmy, je popírána, zkreslována a odmítána.“⁹² Každá nová pravda je v podstatě revolucí. „Revoluce je vývojový skok vpřed, měnící nejen podstatu, ale i široké souvislosti.“⁹³ Tím, že mění souvislosti, zakládá každá nová velká pravda také nový koherenční systém, ke kterému se zprvu ostatní pravdy staví negativně, neboť narušuje jejich pole působnosti, ovšem postupem času se dojde k novému poznání, které tyto pravdy sloučí v jednotu. Není totiž možné, aby existovalo více pravd. „Představa dvoji pravdy popírá pravdu vůbec.“⁹⁴ Pokud by bylo více pravd, které spolu nejsou vzájemně slučitelné, smysl pravdy jako takové by se vytratil. „Pokud existují dvě prokazatelné pravdy, které se zdají vzájemně neslučitelné, potom je třeba hledat pravdu třetí, která onu zdánlivou neslučitelnost vysvětluje. Pravda není dílčím pohledem na svět, je komplexem stejně složitým jako hmotná skutečnost. K úplně pravdě člověku vždy něco chybí, a poznání je procesem hledání chybějících článků.“⁹⁵ Proces poznání je zásadní pro pochopení a vymezení pravdy. Poznáním pomalu odhalujeme další a nové relativní pravdy, které nahrazují či upřesňují ty předchozí, a které se v určitém koherentním

---

⁹¹ LEDVINA, František. *Marxistické pojetí světa v pojmech* [online]. *Marxismus.cz*. 2009, s. 312. Poslední změna 1. 10. 2016 [cit. 14. 4. 2017]. Dostupné z: <<http://marxismus.cz/Encyklopedie.pdf>>.

⁹² Tamtéž, s. 312.

⁹³ Tamtéž, s. 344.

⁹⁴ Tamtéž, s. 313.

⁹⁵ Tamtéž, s. 313.

systemu pnou k pravdám absolutním. Není to ovšem odkrývání ve smyslu neskrytosti, ale spíše nalézání nových shod a adekvací, které jsou pro marxismus tím, co nese pravdu. „*Pravda je jen jedna, ale neustále se vyvíjí, zatímco názorů, iluzí, omylů a lží je nekonečné množství, a neustále si vytváříme nové.*“⁹⁶ Musíme se tedy naučit oddělit pravdu od omylu a iluze, a to je možné pouze pomocí rozumu. „*K pravdě nelze dospět jen pomocí smyslů, ty jsou jen nezbytným prostředníkem. Pravdu lze poznat pouze rozumem a vždy to jde ztuhá. Pravdu nelze definitivně potvrdit teoriemi, ty jsou jen pomocníkem při jejím odhalování. Konečným kritériem pravdy je široká společenská praxe.*“⁹⁷ Pouze pomocí společenské praxe je možné určit, zda je nová pravda skutečně pravou, nebo zda je pouhým klamem či omylem. V tom nám pomáhá rozum, naše uvažování, protože pouhé smysly by na to nestačily, nebyly by totiž schopné chápat souvislosti.

Marxistická pravda je tedy něčím, co je spojeno s lidským poznáním a poznáváním skutečnosti. Pojem jako takový byl vytvořen člověkem, jako něco, co zachycuje míru shody myšlení se skutečností. Ve vztahu k neskrytosti se má podobně, jako adekvační a koherenční teorie, je ovšem značně ontická, protože Marxismus je filosofií zcela materialistickou. „*Bytí a vědomí jako filosofické kategorie mají smysl pouze při zkoumání člověka a jeho společnosti.*“⁹⁸ „*Vše existuje pouze v prostoru a čase, mimo ně neexistuje nic. Jsou to neoddělitelné vlastnosti hmoty, kvantitativní stránky a způsob její existence.*“⁹⁹ Poznáváme svět smysly a poté pomocí rozumu rozšiřujeme jednotlivé pravdy, které ovšem nejsou neskrytostí, ale pouhou správností v určitém koherentním systému, ve kterém je základem lidská subjektivita a neustálá proměna a vývoj pravdy kamsi kupředu.

---

⁹⁶ LEDVINA, František. *Marxistické pojetí světa v pojmech* [online]. *Marxismus.cz*. 2009, s. 312. Poslední změna 1. 10. 2016 [cit. 14. 4. 2017]. Dostupné z: <<http://marxismus.cz/Encyklopedie.pdf>>.

⁹⁷ Tamtéž, s. 312.

⁹⁸ Tamtéž, s. 49.

⁹⁹ Tamtéž, s. 322.

8. Konsensuální pravda

„Pravda výroků v empirických vědách a hermeneutické interpretaci musí být chápána jako ideální konsensus kompetentních odborníků v těchto disciplínách. To okamžitě vede k problému, který ovlivňuje všechny konsensuální teorie pravdy – co je zde míněno slovy „ideální“ a „kompetence“, aby tak mohl být odlišen pravdivý konsensus od falešného?“¹⁰⁰ Konsensuální pravda, někdy také nazývána majoritní nebo pravda většiny, je teorií pravdy, která se zakládá na konsensu, tedy většinové shodě lidí, kteří se podílejí na jejím zkoumání a kteří jsou k tomu kompetentní. Musíme ovšem rozlišit pravdivý konsensus od falešného, tedy musíme rozeznat, kdy se dosáhlo „ideálního“ konsensu a za jakých podmínek se dá skupina lidí, která se na něm shoduje, nazvat kompetentní. „Habermas argumentuje tím, že ideálnost se nachází v transcendentálních podmínkách diskurzu, zatímco kompetence se nachází v transcendentálnosti modu vědění, tedy v podmínkách, které z něj dělají vědění založené na zájmu zúčastněných.“¹⁰¹ Diskurzem zde Habermas myslí vystoupení na úroveň vědecké či epistemologické logiky a uvažování nad odůvodněním výroků, které vytvořila věda.¹⁰²

Dále nám zde také vyvstává problém jazyků, a to nejen jazyků různých národností, ale také technických jazyků, které užívají odlišnou terminologii a diskurz. *„Vzhledem k tomu, že i ty nejzákladnější výroky a prohlášení jsou vyjádřeny pomocí nějakého teoretického jazyka, a vzhledem k tomu, že se tyto teoretické jazyky časem mění, pravda nemůže ležet v těchto prohlášeních jakožto jednoduchá korespondence těchto prohlášení a empirického světa.“¹⁰³ Jednotlivé teoretické jazyky si tedy nemohou volně předávat své verifikované výroky mezi sebou, neboť by zde byl problém interpretace ze strany druhého jazyka, který by neměl dostatečné nebo vhodné prostředky k vyjádření toho samého. Právě proto, že tyto jednotlivé teoretické jazyky si nemohou půjčovat verifikace navzájem, musí mezi nimi probíhat rozhovor, musí*

---

¹⁰⁰ HESSE, Marry. *Habermas' Consensus Theory of Truth*. In: *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1978, Volume Two: Symposia and Invited Papers (1978)*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978, s. 380.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 380.

¹⁰² Tamtéž, s. 375.

¹⁰³ Tamtéž, s. 378.

mezi sebou navzájem argumentovat a promýšlet tyto jednotlivé výroky, aby mohly nakonec dojít k vzájemné shodě a k pravdě, tedy vytvořily ideální konsensus. Cesta k tomuto ideálnímu konsensu vede skrz něco, co Habermas nazývá „ideální řečová situace“.¹⁰⁴ „*Jak se postupně ukazuje v historii, diskurz a argumentace jsou úzce propojeny s něčím, co Habermas nazývá, dle marxistické terminologie, nadvláda či autoritářství. To znamená, že obojí je zkresleno osobními zájmy, útlakem a potlačováním a psychickými problémy či rozpoložením zúčastněných. Je tak úkolem kritiky ideologie a psychoanalytické terapie odhalit tyto útlaky a osvobodit od nich diskurz.*“¹⁰⁵ K dosažení ideálního konsensu je zapotřebí, aby žádná strana ani účastník nebyli ovlivněni z vnějšku či svou vlastní inkompetencí.

„*Při účasti v diskurzu se účastníci musí, alespoň na dobu jeho trvání, oprostit od svých zájmů a zavazují se k předpokladu, že jsou zodpovědní za správnost svých tvrzení, a že význam argumentace a vzájemné kritiky je dojít k pravdě.*“¹⁰⁶ Za této podmínky je možno dojít k ideálnímu konsensu a tedy konsensuální pravdě, na které se shodne kompetentní většina po důkladné kritice a argumentaci. Další podmínkou je ovšem záruka, že každý účastník má v této ideální řečové situaci stejná práva a podmínky. „*Všichni účastníci musí mít stejnou šanci k zapojení se do diskurzu a předložit tak svá ospravedlnění, vyvrácení, vysvětlení a interpretace; musí mít stejné šance upřímně předložit své nejnítěrnější pocity a stanoviska; musí mít rovnocenný status k přístupu k moci, která dává oprávnění, rozkazy atd. Toto všechno nám dává předpoklad, že ideální řečová situace se může odehrát pouze za podmínky ideální formy života.*“¹⁰⁷ Nedá se ovšem říci, že naše současná společnost by byla ideální formou života, tím spíš, že by byla schopna dosáhnout ideálního konsensu. „*Konsensus založený na zájmech a dohodách pouze omezené řečové komunity je většinou falešným konsensem.*“¹⁰⁸ V dnešní době je v podstatě každá řečová situace ovlivněna nějakým postojem, předpokladem, či naopak útlakem a ideální konsensus tak není dosažitelný. Nebylo tomu tak ani v minulosti, čemuž z velké části přispívala také církev. Zbývá nám

---

¹⁰⁴ HESSE, Marry. *Habermas' Consensus Theory of Truth*. In: *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1978, Volume Two: Symposia and Invited Papers (1978)*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978, s. 379.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 380.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 380.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 380.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 381.

tedy jen onen falešný konsensus, který je obyčejnou pravdou většiny, tak užívané, zejména v politickém systému. Přesně to je jedno z míst, kde je ideální konsensus tak důležitý, a přitom je to místo, kde je v podstatě nejméně dosažitelný. Konsensuální pravda se tak stává pouhým ustanovením, na kterém se určitá skupina dohodne, neboť jim přinese nejvíce užitku. Zde by se dala konsensuální pravda zařadit jako jedna z možností pragmatického přístupu k pravdě.

Dosažení pravdy je zde spojeno s podmínkou svobody a spravedlnosti. ¹⁰⁹

Vidíme, že se nám zde opět objevuje pojem svobody, také jako podmínka dosažení pravdy. Je zde ovšem spojená ještě se spravedlností, a to nám ukazuje, že se zde nemyslí svoboda jako bytostný základ pravdy, ale obecně chápaný pojem svobody, ontická svoboda, která je svobodou pouze mezi lidmi, nebere ovšem v potaz svobodu jsoucen. Ideální konsensus má sice mít charakter té „pravé“ pravdy, ve svém základu však vychází jen z předchozích adekvací, které jsou podrobeny argumentaci a kritice, a které jsou posléze znovu ustanoveny za pravdivé, ačkoli mohou být lehce pozměněné. Vychází se zde ze zkušenosti, z předmětové adekvace, která je posléze ještě podrobena jazykovému přezkoumání. Touha po pravdě je zde řízena společenskou shodou, nikoli niterným tázáním. Nejsou zde počátky, jen zařazování do koherentního vědeckého a jazykového systému.

---

¹⁰⁹ HESSE, Marry. *Habermas' Consensus Theory of Truth*. In: *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1978, Volume Two: Symposia and Invited Papers (1978)*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978, s. 381.

9. Nietzsche a postmoderna

„Dnes žijeme v nihilistické době, Nietzsche se nemýlil. Je tolik pravd, kolik je lidí, což je samozřejmě nesmysl, protože již úvodní téze nesmyslnost dokládá. Pokud by každý měl pravdu, nemohla by platit věta, že každý má pravdu.“¹¹⁰ Tato relativistická věta je ovšem podivně charakteristická pro dnešní postmoderní dobu, kdy se pravda stává pouhým slovem a něčím, o čem je každý přesvědčený, že má, ale jen do okamžiku, než změní názor nebo se mu nenaskytne nějaká jiná, vhodnější pravda. „Z našeho myšlení zmizela už jiskra povznášejícího rozletu pojmu a nadšení nad poznáním... Velká témata... Bůh, Vesmír, Teorie, Praxe, Subjekt, Objekt, Tělo, Duch, Význam – to vše je pouhé nic. Pro mladé lidi jsou to podstatná jména... slova, slova. P. Sloterdijk, *Critique of Cynical Reason*, překlad z něm.“¹¹¹ Lidé už netouží po velkých otázkách a tématech, vše je redukováno pouze na slova a objekty, které už nemohou sloužit jako nositele něčeho transcendentálního a povznášejícího, neboť jsou pouze další položkou na seznamu mezi ostatními. Ačkoliv je lidem inzerována a podsouvána nekonečná spousta nových věcí a zážitků, je to ve skutečnosti stále něco všedního, co je v podstatě naservírováno bez možnosti vlastního poznání. Lidé si netvoří vlastní cestu, po které by mohli kráčet a zároveň poznávat, prodlévat v otázkách a pokoušet se vytrhnout pravdu z neskrytosti. Místo toho se postmoderní společnost nechává uchlácholit pouhými atrakcemi, které, ačkoliv se podbízí člověku jako něco jedinečného, jsou pouze pomyslným slovem na seznamu, který si lidé odškrtaávají v průběhu života a podle kterého hodnotí svou jedinečnost a originalitu, v postmoderně tak uznávané věci. Neuvědomují si, že se takto stávají pouhými variacemi na jakousi průměrnost. To čemu nerozumí, či nad čím se jim nechce přemýšlet, podrobí důslednému (nebo spíše zcela nedůslednému) pochybování a odsunou stranou, aby udělali prostor pro další vybrané pseudozážitky. Nechápu, a ani nechtějí chápat krásu tázání, nechtějí se zabývat hlubšími tématy, které pro ně pouze znamenají nezodpověditelné otázky. Nedokážou být o samotě sami se sebou, nikdy nepůjdou vstříc vlastnímu počátku a pravdě. „*Nedůvěra v rozum, skloubená*

---

¹¹⁰ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 59. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹¹¹ KRUPIČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996, 560 s. 28. ISBN 80-202-0618-3.

do rozumového systému, si říká nová, postmoderní filosofie.“¹¹² Postmoderní filosofie se snaží rozumem potlačit rozum, což je samo o sobě slepou uličkou, protože tak dělá za použití samotného rozumu. Je to podobné, jako relativistické tvrzení „vše je relativní“, které v podstatě popírá samo sebe.

Nietzsche ve své knize *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním* píše následující. „Právě teď se fixuje to, co má od nynějška být „pravdou“, tj. Vynalézá se stejnoměrně platné a závazné označování věcí a zákonodárství jazyka tvoří také první zákony pravdy: neboť zde poprvé vzniká kontrast mezi pravdou a lží: lhář používá platná označení – slova – tak, aby se neskutečné jevílo jako skutečné; jsem bohatý, zatímco pro jeho stav by bylo pravým označení „chudý“.“¹¹³ Nietzsche se zde soustředí na jazyk jako nositele pravdy a lži, ve smyslu toho, že lidé si vymýšlejí vlastní označení pro věci a nazývají je pravdami a lžemi. Nietzsche je totiž myslitelem ryze ontickým, neboť neuznává transcendenci a celou svou filosofii staví pouze na jsoucnech jako takových. Pravda se mu tedy jeví jako něco, co si člověk vymyslel pro svou vlastní potřebu a je jakýmsi druhem omylu, bez něhož nedokáže žít. Toto tvrzení se ukazuje v následujícím citátu: „Lidé se přitom nevyhýbají ani tak podvedení samému, jako spíše tomu, že podvodem mohou být poškozeni. Ani na tomto stupni neproklínají v podstatě klam, nýbrž zlé, nepřátelské důsledky určitých druhů klamu A v podobě omezeném smyslu chce člověk také pravdu. Touží po příjemných, život udržujících důsledcích pravdy; čisté poznání bez důsledků je mu lhostejné, a vůči škodlivým a ničivým pravdám je naladěn dokonce nepřátelsky.“¹¹⁴ Lidé se tedy k pravdě staví z vlastního hlediska přínosnosti a užitečnosti, podobně, jako tomu je v pragmatismu. Pragmatismus se nicméně alespoň nevymezuje vůči škodlivé pravdě, ale bere ji na vědomí, a ačkoli může být užitečná v negativním slova smyslu, nic to na její užitečnosti neubírá. „Jak je tomu s oněmi konvencemi jazyka? Jsou snad výsledkem poznání, smyslu pro pravdu: kryje se označení a věc? Je jazyk adekvátním výrazem všech realit?“¹¹⁵ Je jazyk vhodný jako nástroj pro označování pravdy a je zároveň jejím nositelem? „Jenom ze zapomnětlivosti může člověk propadnout bludu, že je majitelem pravdy v onom právě

---

¹¹² KRUPIČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996, 560 s. 12. ISBN 80-202-0618-3.

¹¹³ NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 10. ISBN 978-80-7298-381-3.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 110.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 10-11.

označeném stupni. Nechce-li se spokojit s pravdou ve formě tautologie, tj. s prázdnou slupkou, bude věčně zaměňovat iluze za pravdu. Co je to slovo? Zobrazení nervového vzruchu ve zvucích. Usuzovat však z nervového vzruchu dále na příčinu mimo nás je již výsledkem chybného a neoprávněného užití věty o důvodu. Jak bychom mohli – kdyby tím jedině rozhodujícím při vzniku řeči byla pravda a při označování hledisko jistoty – jak bychom pak mohli říkat: kámen je tvrdý: jako by nám „tvrdý“ bylo známé ještě i jinak, a nejen jako veskrze subjektivní podnět!“¹¹⁶ Skrz řeč je ovšem nemožné zachytit podstatu věci, protože je již sekundárním médiem, není originálním nositelem pravdy ve věci, ale pouhým zprostředkovatelem, který nám dává falešný pocit poznání. „Postavíme-li vedle sebe různé jazyky, ukáže se, že u slov nikdy nezáleží na pravdě ani na adekvátním výrazu: jinak by jazyků nebylo tolik. „Věc o sobě“ (to by byla čistá pravda bez důsledků) je pro tvůrce jazyka zcela neuchopitelná a naprosto nežádoucí. On jen označuje vztahy věcí k lidem, a aby je vyjádřil, sahá k nejsmělejšími metaforám. Nervový vzruch nejprve přenesen v obraz! První metafora. Obraz zase ztvárněn ve zvuk! Druhá metafora. A pokaždé úplné přeskočení celé sféry, rovnou do nějaké docela jiné a nové.“¹¹⁷ Vidíme zde, že řeč je, co se týče uchopení pravdy věci o sobě, zcela nedostačující. Nejen, že originální pravda, obsažená ve věci, je nejméně dvakrát iterována znovu, ale navíc se zde při každé této iteraci přesuneme do tak odlišné smyslové sféry, že výsledná informace nemůže být nic jiného, než milná. O pravdě ve věci neříká absolutně nic. „Stejně jako tón v podobě obrazce v písku vyjímá se ono záhadné X věci o sobě jednou jako nervový vzruch, poté jako obraz, nakonec jako zvuk. Logicky tedy vznik jazyka rozhodně neprobíhá a veškerý materiál, s nímž později člověk pravdy badatel, filosof pracuje a z něhož staví, pochází, ne-li ze vzdušných zámků, pak přece jen nikoli z podstaty věci.“¹¹⁸ Proto je u Nietzscheho pravda něčím zcela neuchopitelným, neboť člověk prostě postrádá prostředek k jejímu uchopení a následnému vyjádření.

„Co je tedy pravda? Pohyblivé vojsko metafor, metonymií, antropomorfismů, zkrátka lidských relací, které – poeticky a rétoricky vystupňovány – byly přeneseny, vyzdobeny a které po dlouhém užívání připadají lidu pevné, kanonické a závazné:

---

¹¹⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 11. ISBN 978-80-7298-381-3.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 11-12.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 12.

pravdy jsou iluze, o nichž člověk zapomněl, že jimi jsou, metafory, jež se opotřebovaly a pozbyly smyslové síly, mince se setřeným obrazem, které bereme jen jako kov, a nikoli už jako mince.“¹¹⁹ Jediné, co člověk má, jsou smyslové metafory, které ovšem považuje za skutečné, protože je všichni ostatní také považují za skutečné a dělají tak už po celá staletí. „...jestliže je však týž obraz vytvářen milionkrát a děděn z pokolení na pokolení, ba nakonec se u celého lidstva objevuje pokaždé v důsledku téhož popudu, pak pro člověka konečně nabývá téhož významu, jako by to byl obraz jedině nutný a jako by onen poměr původního nervového vzruchu k vytvořenému obrazu byl poměrem přísně kauzálním; stejně by byl i do nekonečna opakovaný sen pociťován a posuzován veskrze jako skutečnost.“¹²⁰

„Stále ještě nevíme, odkud pochází pud k pravdě; neboť dosud jsme slyšeli jen o závazku, který společnost vznáší, aby mohla existovat, o závazku být pravdivý, tzn. používat běžných metafor, tedy, morálně vyjádřeno: lhát podle pevné konvence, lhát davově stylem závazným pro všechny. Člověk arci zapomíná, že je na tom takto; lze tedy označeným způsobem nevědomě a podle staletých zvyklostí – a právě touto nevědomostí, právě tímto zapomněním dospívá k pocitu pravdy. Z pocitu, že je zavázán označovat jednu věc za červenou, druhou za studenou, třetí za němou, probouzí se v něm morální, k pravdě se vztahující hnutí v protikladu ke lháři, jemuž nikdo nevěří, jež všichni vylučují, demonstruje si člověk vše, co je na pravdě úctyhodné, důvěryhodné a prospěšné.“¹²¹ Je to ovšem paradoxní, protože člověk si sám vytvoří to, co nazývá pravdou, a posléze nazývá lháři ty, kteří by se tímto jeho zavedeným systémem neřídili. „Pravdivé je podle Nietzscheho jen to, co udržuje vůli k moci. Spravedlnost je to, co nové hledisko přehodnocení všech udržuje v platnosti“¹²² Zde se také ukazuje Nietzscheho vůle k moci, neboť ten kdo je mocnější, může vytvářet nové pravdy a tak se dostáváme do nekonečného koloběhu, kde lidé nekonečně usilují o možnost být tímto tvůrcem pravdy. Nadčlověk, který ovšem ví o této skutečnosti, zůstává o samotě a v pozadí, protože pokud by lidem sdělil onu opravdovou pravdu o jejich pravdách,

---

¹¹⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 14. ISBN 978-80-7298-381-3.

¹²⁰ Tamtéž, s. 18-19.

¹²¹ Tamtéž, s. 14.

¹²² HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 98. ISBN 978-80-7290-797-7.

byl by zcela jistě zabit. „...takový člověk jako Nietzsche uznává ontologicky jen jsoucna. Žije jen v onticitě. A tak tomu u Nietzscheho opravdu je. Transcendence neplatí, jediné, co pro něj je ontologicky jisté a platné, jsou jsoucna a my mezi nimi. Co nám tedy zbývá? (doplněno) Jen jediné, působení. Co je to působení? To je uskutečňování vůle k moci. Vůle k moci je zde vůlí k uskutečňování, je to jediná cesta k existenci, proto v sobě skrývá dosud netušenou a neprohlédnutelnou past, přemocňování, „die Uebermaechtigung“. Nikdy nekončící bič, popohánějící nás nikoli ke stejné intenzitě našeho osobního výkonu, ale k neustále rostoucí intenzitě našeho výkonu, je skutečnou podobou podstaty bytí dnes – je to vůle k moci.“¹²³

„Schová-li někdo nějakou věc za keř, právě tam ji zase hledá a také ji najde, pak na takovém hledání a nalézání není celkem co oslavovat: právě tak se to však má s hledáním a nalézáním „pravdy“ v oblasti rozumu. Stanovím-li definici savece a poté, spatřiv velblouda, prohlásím: Hle, savec, vyjde tím sice najevo pravda, ale jen omezené hodnoty, čímž míním, že je veskrze antropomorfní a neobsahuje jediný bod, který by byl „pravdivý o sobě“, skutečný a všeobecně platný, odhlédneme-li od člověka. Hledač takových pravd hledá v podstatě jen metamorfózu světa v člověka; usiluje o rozumění světu jakožto lidské věci a v nejlepším případě si vydobude pocit asimilace.“¹²⁴ Jediné, o co člověk svým falešným pudem k pravdě usiluje, je snížit vše na svou lidskou úroveň a následně se tím utvrdit, že opravdu třímá pravdu jako takovou, protože on je přece tím, komu byl dán dar rozumu a jemu by mělo vše náležet. „Jeho metodou je: přikládat ke všem věcem jako měřítko člověka; vychází při tom však z mylné domněnky, že má tyto věci jako čisté objekty bezprostředně před sebou. Zapomíná tedy na metaforičnost původních názorových metafor, a bere je jako věci samy.“¹²⁵

„Podstatou bytí dnes jsou jsoucna v prostoru a v čase, o něj jde především! Jde o karteziánský rozvrh podstaty bytí, protože jen to, co je jasné a ohraničené přináší jistotu. A dnes je pravda jen a jen jistotou. Proto chceme vše ohraničit a učinit verifikovatelným či falzifikovatelným, především tzv. hodnoty, jež dnes nejsou nic jiného,

---

¹²³ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 146. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹²⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 16-17. ISBN 978-80-7298-381-3.

¹²⁵ Tamtéž, s. 17.

než nástroje ideologií.“¹²⁶ Tyto hodnoty také ovšem nejsou ničím jiným, než oněmi vytvořenými metaforami, o kterých mluví Nietzsche. V těchto metaforách nacházíme naši falešnou jistotu, která je základem dnešní společnosti. Jsou to nástroje pro ovládnutí mas, nástroje pro vytváření umělých hodnot a jistot, kterých je dnešní svět tak plný a ke kterým jsou dnešní lidé pevně přilnutí. Dělá to z nich něco, co by Nietzsche nazval „posledním člověkem“. „*Je naším údělem nevidět to, co je nejbliž před našima očima, nerozumět tomu, co nás bezprostředně má ve svých pařátech. Člověk je naprosto slepý, i když vidí svýma očima perfektně. Co se stalo? Nic jiného, než proměna podstaty bytí ve vůli k moci, jak nás o tom zpravuje Nietzsche. Síla se stala osou všeho. Pokud se proměnila podstata bytí ve vůli k síle, pak je vše jen ontické, jsoucna jsou pro nás vším. Pak se i pravda proměnila jen na jistotu, jak nám předdeslal svým gnozeologickým pojetím sám Descartes. Jeho „cogito, ergo sum!“ je apoteózou jistoty jako nejvyšší hodnoty poznávání vůbec. Již to není neskrytost, ale jistota, a s jistotou se dají dělat kouzla. Jen to musíte umět.*“¹²⁷ Problémem ovšem je, že ačkoli jsou tyto jistoty v podstatě pouze uměle vytvořené, člověk bez nich dnes již téměř nemůže žít. Obrátit se proti nim zády znamená obrátit se zády proti celému systému, tedy stání se jeho nepřitelem. Je tedy důležité mít tuto skutečnost vždy na paměti. Dnešní doba káže o tom, jak je důležité, aby byl každý člověk svobodný a jak je důležitá individualita. Tato svoboda je ovšem také jednou z vytvořených hodnot a jistot. „*Naše „placatá svoboda“, vyráběná jako výsledky dobrého hospodaření i ve vzdělávací oblasti, je současně i nárokem na vlastní individuální pravdu, na vlastní individuální svět; s tím se pak vine nárok na vlastní názor na svět. Proč? Protože subjekt je absolutní, má také absolutní nárok na onticitu i ontologii. Pravda je druhem omylu. Podstatné otázky zůstávají v příšeří nedotázanosti. Ruku v ruce s mnoha světy, s mnoha pravdami, jde i přirozený nezájem o historickou pravdivost.*“¹²⁸ Každý má tedy nárok na vlastní pravdu, na vlastní metaforu, podle které se řídí a o které si myslí, že je to ta jediná pravda, nebo alespoň do okamžiku, než mu přestane sloužit, než přestane být důvěryhodná a prospěšná. „*V běhu života a světa není nic pevného, říká postmoderna,*

---

¹²⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 51. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹²⁷ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 60. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹²⁸ Tamtéž, s. 85.

na čem by rozum mohl stavět trvalé stavby a vidět do budoucnosti. Při diskusích a pokusech o řešení jakéhokoli společenského problému se musí spokojit s dočasnou dohodou o tom, co pokládat za pravdu. Za pravdu pro tuto chvíli a na tomto místě.“¹²⁹ To znamená, že problém jakékoliv absolutní pravdy se zcela odsouvá stranou, protože musí dát prostor momentální pravdě. Není to ovšem pravda, kterou člověk pozná sám k sobě a která je sice individuální, ale v základu vychází ze stejného pramene, kterým je život. Je to pravda, která je pravdou pouze do okamžiku, než ji nahradí jiná pravda, což se zcela rozchází s čímkoliv, co bylo do této doby pokládáno za pravdu. „Noví myslitelé chtějí odbourat (dekonstruovat) pojmy „skutečnost“ a „pravda“, dva pojmy zcela základní pro předpostfilosofii. Teprve po dekonstrukci, přehodnocení obou pojmů je možno pomýšlet na rekonstrukci. Takovou, která by odpovídala nedokonalosti a nedostatečnosti lidské bytosti (Mangelwesen) a jeho rozumu, vyhovovala požadavku časové a místní relativity, a byla výsledkem dočasných dohod mezi lidmi. Dohod, kdykoliv podléhajícím pozdějším revizím. Rétorika, umění přesvědčovat druhé, hraje přitom rozhodující úlohu.“¹³⁰ „Zatvrzelý filosof staré dobré racionalistické školy a advokát rozumu Karl Popper postavil svou teorii o pokroku poznání a o cíli vědecké práce nikoli na hledání konečné pravdy – tu zařadil mezi prastaré mýty, ale na vytváření stále nových hypotéz. Vždy vyvratitelných (jeho termín zfalšovatelných) novějšími, lepšími hypotézami.“¹³¹

„Proč je v dnešní době každý člověk vlastníkem té své pravdy? Protože žijeme v poslední fázi metafyziky, kde dění je vším; transcendence není, jediným zdrojem nároku na pravdu je síla vůle.“¹³² Existence bez transcendence je Nietzscheho „věčný návrat téhož“. Žijeme v podstatě v platónské jeskyni, ovšem v jeskyni, která nemá žádný tunel vzhůru ke slunci, ale ve které se krčíme a lezeme jeden přes druhého. Čí vůle k moci je silnější, ten je poté na vrchu. Tento nekonečný růst je ovšem nemožný v ohraničené jeskyni a tak dříve či později musí dojít k pádu. „Pro naši současnost je typický pesimismus síly. Pak je ale pravda jen funkcí vůle k moci. Tuto pravdu v podobě správnosti (orthotes) a jistotu (certitudo) najdeme ve všech moderních

---

¹²⁹ KRUPIČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996, s. 30. ISBN 80-202-0618-3

¹³⁰ KRUPIČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel, 1996, s. 44. ISBN 80-202-0618-3

¹³¹ Tamtéž, s. 58.

¹³² HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 72. ISBN 978-80-7290-797-7.

vědeckých metodologiích jako základ i konečný účel. Pravda je funkcí vůle k moci, je hodnotou nikoli proto, že je hodnotou o sobě, ale proto, že platí. Tedy platnost je dějící se, je to pohyb, je to nietzscheovské dění. Platnost tvoří hodnotu a jen platností se prosazuje vůle k moci.¹³³ Tato správnost zcela nahradila pravdu neskrytosti, protože je v ní ona jistota. Není v ní žádné tajemství, žádné nezodpovězené otázky, protože jsou zdrojem nejistoty, což je nežádaným jevem. „Pravda se stává funkcí vůle k moci, v tomto případě vůle ke správnosti (orthotes). Celek bez marga byl suplován a je suplován systémem.“¹³⁴ Tento systémem je plně ohraničený, není v něm místo pro nic, co by bylo nejisté a co by ho narušovalo. Není zde žádná podstatná minulost, důležité je pouze co nejsprávnější zařazení všeho do tohoto systému a příprava na budoucnost. „V postmoderní, nietzscheovské době je vše nasměřováno vpřed, do budoucnosti, proto jsou staří lidé nepopulární a nedoceňováni. Mladí je nositelem přehodnocování všech hodnot, a to i tehdy (tak je tomu nejčastěji), když těm starým hodnotám vůbec nerozumí a vlastně o nich neví.“¹³⁵ Není zde žádná temporalita. Je to potlačování všeho, co by v člověku mohlo vzbudit touhu po otázkách, onu privaci. „Pokud v sobě necítíme privaci bytí, nebudeme se filosoficky tázat, budeme se tázat jen vědecky v koherenci k systému pravidel, jež vymezují horizont vědeckého tázání. To znamená, že naše myšlení se bude realizovat jen v představách, a tam, kde představy budou chybět, se myslet prostě nebude.“¹³⁶ Správnost a koherence všeho, to je to hlavní, o co v dnešní době jde, hlavně se neuchýlit k bytostnému tázání, které by mohlo vést k otázce po tom, na čem se vlastně všechny tyto pravdy zakládají. „Proč pravda nemůže být jen správností? Není v ní důstojnost. Důstojnost je odlesk posvátného, posvátné jsou počátky. Pravda je vždy počátkem, rodícím se v duši toho, kdo ji poznává.“¹³⁷ V samotné správnosti se žádná důstojnost ani počátek nenachází, protože je jen vlastností bez bytostného základu. Zakládá se pouze na předchozí adekvaci či koherenci a nepřichází z bytí samotného, z žádného počátku. Samotná správnost nesmí být zaměňována za pravdu neskrytosti. „Pokud se pravda stane jen platností představy, pak

---

¹³³ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 76. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹³⁴ Tamtéž, s. 74.

¹³⁵ Tamtéž, s. 101.

¹³⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 53. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹³⁷ Tamtéž, s. 29.

se dají tyto představy vyrábět a podsunovat jedincům, kteří na své modernosti zakládají veškeré sebevědomí.“¹³⁸ Pravda se vyrábí spolu se všemi dalšími hodnotami a současná generace lidí je s tím zcela spokojená, protože je jim dávána již předpřipravená jistota a tak se mohou soustředit pouze na svoji touhu po neustále nových zážitcích, které jsou pro ně tím, co nese důležitost dnešního světa. Na tyto zážitky se přepočítává hodnota lidského života, a je to zároveň výborná ukázka oné vůle k síle, protože člověk v podstatě neexistuje, pokud se stále nenachází ve víru nových prožitků a neprojevuje se skrz ně. „*Věci se proměnily na předměty, na pouhé objekty, které jsou před nás vržené. Používáme je jako prostředky k něčemu vyššímu, k našemu životu. Ale co je ten náš život? Je pouhým figurováním v celku, kterému říkáme „das Gestell“ (systém či struktura s předmětnými vztahy ve formě povelu, které vykonáváme jako stroje). Na to se proměnila naše potřeba jistoty; je to proměna alethei v certitudo. Běžný člověk tuto proměnu nezná, nevidí ji, nechápe ji. Nechápe ji ani, když mu situaci vysvětlíte, a v tom je potíž. Zdroj problémů není řešitelný, protože problém není sdělitelný.*“¹³⁹ Běžný člověk se zcela soustředí pouze na jsoucna, na onticitu, a nechápe, že ontologie je zde neméně důležitá. Pro běžného člověka je onticita ontologií, nevidí potřebu tázat se po něčem, co se skrývá v tajemství, v noci, po celku bez margu a neskrytosti. „*To, že platónské Dobro je vyš než všichni bozi, to Nietzsche nikdy nevezl vážně, ani nemohl. Pro něj je pouze jeskyně se jsoucný, bez transcendence; Nietzsche snesl filosofii z transcendence do rescendence a tím zaměnil onticitu za ontologii. Pro Nietzscheho je veškerá filosofie od Platóna jen filosofii hodnot, pro něj (doplněno) je Dobro jen vlastností onticity, jsoucna patří jen do rescendence, před horizont, protože za horizontem prostě není nic.*“¹⁴⁰ Nietzsche sice udělal omyl, co se týče záměny ontologie za onticitu, ale byl si vědom zhouby, kterou přináší nekonečný růst síly nad sílu a směr, kterým se postupně vydává současná společnost. Běžný člověk si toto ovšem neuvědomuje, vůle k moci je pro něj pouhým prostředkem k dosažení vlastních cílů a uměle vytvořené pravdy a hodnoty jsou pro něj čímsi užitečným. „*Postmoderní pravda je ve svých bytostných předpokladech nietzscheovská, ta neví, co je to vhléd a hlavně to vědět ani nechce, nesmí vlastně ani připustit tuto*

---

¹³⁸ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 84. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹³⁹ Tamtéž, s. 152.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 95.

možnost; tak velí vůle prosazující se moci. Pravda je druh omylu, bez něho animální člověk nemůže žít, tak zní volně přepsaná známá Nietzscheho myšlenka z jeho „Der Wille zur Macht“. Dnešní jedinec je cloumán podsunutými vášněmi, podsunutou spravedlností, podsunutou krásou; mohli bychom říci, že naše doba stojí na lži, která se vůlí proměňuje v pravdu.“¹⁴¹

---

¹⁴¹ HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 81. ISBN 978-80-7290-797-7.

10. Závěr

Jak můžeme vidět po důkladném rozboru nejrůznějších teorií pravdy, pravda jako neskrytost je něčím, co v dnešní postmoderní společnosti nemá žádné místo. Není to jistota, nelze ji změnit ani nahradit něčím lepším, nezapadá do žádného koherentního systému jiných pravd ani nekoresponduje s žádnou myšlenkou či věcí. Je něčím, co nemůže být ovládnuto vůlí k moci, ustanoveno nějakou hodnotou a z pragmatického hlediska nenese žádný užitek, neboť je pouhou myšlenkovou konstrukcí bez možnosti aplikace na svět zkušenosti, tedy alespoň z pragmatického hlediska. Zůstává jako něco, s čím si postmoderní člověk neví rady, protože netuší, co znamená najít svůj vlastní počátek a setkat se s bytím. Postmoderní člověk volí cestu scestí a omylu, protože se mu od začátku již sama nabízí a utvrzuje ho v tom, že ontický svět je tím, v čem by měl hledat všechno osmyslnění a pravdu. Tím se ovšem dostává do stále hlubšího a hlubšího bludu, z něhož se jen těžko hledá cesta ven, a kterou postmoderní člověk ani najít nechce, protože je spokojen se všemi svými jistotami a životem bez tajemství. Nacházíme se dnes tak v nejtemnější a poslední části lidské filosofie, v poslední fázi metafyziky¹⁴², a tento kalich musíme dopít až do dna. Pokud se dostaneme do té největší hrůzy, nejtemnější tmy, nemůže pak ale nastat nic jiného, než změna k lepšímu, a proto jsou před námi lepší zítřky, protože po konci postmoderní doby přijde nový počátek, který bude poprvé a který nevznikne kauzálně z předchozích principů a jistot, ale zrodí se jako něco nového, co snad opět přinese touhu po poznání neskrytého a ukončí tak vládu nekonečného přemocňování, které řídí dnešní svět. Lidé se opět naučí pečovat o svou duši, naučí se pěstovat lásku k poznání a k pravdě, mít úctu k nevýslovnému a čerpat z nekonečné jednoduchosti. Tato doba ovšem nenastane hned, stále před sebou máme ještě dlouhou cestu, a tak nám prozatím nezbyvá nic jiného, než doufat, že nás, řečeno s Martinem Heideggerem¹⁴³, zachrání nějaký bůh.

---

¹⁴² HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014, s. 72. ISBN 978-80-7290-797-7.

¹⁴³ HEIDEGGER, Martin. *Už jen nějaký bůh nás může zachránit*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-306-3.

11. Seznam literatury

HEIDEGGER, Martin. *Anaximandřův výrok*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-60-7298-474-9.

HEIDEGGER, Martin. *O pravdě a bytí*. Praha: Mladá fronta. 1993. ISBN 80-204-0416-3.

HEIDEGGER, Martin. *Už jen nějaký bůh nás může zachránit*. Praha: OIKOYMENH, 2012. ISBN 978-80-7298-306-3.

HESSE, Marry. *Habermas' Consensus Theory of Truth*. In: *PSA: Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association, Vol. 1978, Volume Two: Symposia and Invited Papers (1978)*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978.

HOGENOVÁ, Anna. *Ontologie a onticita*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-797-7.

JAMES, William. *Pragmatismus: nové jméno pro staré způsoby myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-022-5.

JOACHIM, Henry Harold. *The Nature of Truth: an Essay*. Oxford: Clarendon Press, 1906.

KRUPÍČKA, J. *Renesance rozumu*. 2. vyd. Praha: Český spisovatel. 1996. ISBN 80-202-0618-3.

LEDVINA, František. *Marxistické pojetí světa v pojmech* [online]. *Marxismus.cz*. 2009. Poslední změna 1. 10. 2016 [cit. 14. 4. 2017]. Dostupné z: <<http://marxismus.cz/Encyklopedie.pdf>>.

MOKREJŠ, Antonín. *Erós jako téma Platónova myšlení*. Praha: TRITON, 2009. ISBN 978-80-7387-238-0.

NIETZSCHE, Friedrich. *O pravdě a lži ve smyslu nikoli morálním*. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-381-3.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. Olomouc: VOTOBIA, 1992. ISBN 80-85619-28-8.

PATOČKA, Jan. *Aristoteles*. Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-067-2.

PATOČKA, Jan. *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové* (Studie z dějin filosofie od Aristotela k Hegelovi). Praha: ČSAV, 1964.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-24-0.

PATOČKA, Jan. *Česká vzdělanost v Evropě*. Praha: Václav Petr, 1939.

PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus*. Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-273-8.

PLATÓN. *Epinomis, Minós, Kleitofón, Pseudoplatonika, Epigramy*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-42-9.

PLATÓN. *Ústava*. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-142-0.

RUSSEL, Bertrand. *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*. 1. vyd. Praha: Academia, 1975.